

← 74 א אלה הדברים אשר דבר משה א א"ן פתגמא די מליה משה עם כל ישראל בעברא דירדנא

לקט בהיר

(א) הכתוב החמיל אלה הדברים, ובפסוק ג' החמיל עוד הפעם והיה בארבעים וגו' דיבר וגו', א"כ צ"ל פסוקים הללו לא ראינו שום דיבור (ג"א), עוד קשה לרבינו שפסוק ג' כתיב אשר לזה ה' אמו, וכאן לא כתיב שנשטווה אלה אשר דבר משה (ד"א"ט), לזה חירן שדברים רבים אמר משה צ"ל פסוקים הללו הגם שאינו נראה, והא"י בפסוק ג' החמיל לחזור וללמד אותם משנה חזרה ככל אשר נזכר ה' (ד"ד), ועיין לקמן אות ג', ופי' דברי רבינו הם עו"ה: לפי שהם דברי מוכחות פי' בספרי למדו חו"ל מאומרו אלה הדברים ולא אמר וידבר משה אל כל ישראל, וכי לא נהוצא משה אלא אלו בלבד והלא הוא כתב כל התורה כולה וכו' מלמד שהיו דברי מוכחות (ר"ל מינת הדברים פירושו מוכחות) עכ"ל, הרי שדברי מוכחות הם, והא"י יס' דברים אלו מוכחות, מפני שמהם כל המקומות שהכעיסו, לפיכך סתם ורמוז מפני כבודם, אבל באמת דברים הרבה נאמרים בדיבור זה (מ"ה): (ב) פי' סגר וסתר והעלים, כמו (איכה ג' ח') גם כי אועק ואשוע שחם חסלתי

אור החיים

(א) א. אלה הדברים וגו'. אלה מיעט הקודם פי' לפי שאמר אשר דבר משה שהם דברי עלמוי, שכל הספר מוכחות ומוסר ממשה לעובר פי ה', ואמרו ז"ל (מגילה ל"א): קללה שבמשנה תורה משה מפי עלמו אמרן, ואפילו מה שחזר ופירש מאמרי ה' הקודמין לא נלטוה עשות כן אלא מעלמו חזר הדברים, וחס הכתוב לומר כי כדרך שאמר משה מפי עלמו דברים כאלה כמו כן במאמרים הקודמין אמר משה מפי עלמו איזה דבר, לזה אמר אלה הדברים פי' אלה לבד הם הדברים אשר דבר משה דברי עלמו אבל כל הקודם בדי' מומסים לא אמר אפילו אות אחת מעלמו אלא הדברים שילאו מפי המלוא כלורחן בלא שום שינוי אפילו אות אחת יתירה או

אור בהיר

(א) וכי דברים הקודמים לא היו תורה שלימה בפני. (ב) רבים וכן שלימים עמדו בה כי נראה להם לדבר זה, עוד מביאים מאמר חו"ל אנהדרין ג"ע ח"ל אפילו אמר כל התורה כולה מן השמים חזן מפסוק זה שלא אמרו הקב"ה אלא קשה מפי עלמו זה כי דבר ה' קוה עכ"ל הגמרא, ובאמת דברי רבינו המחבר ז"ל נכונים בלי שום גימגום כלל, ואמשול לך משל כשיאמר לך אדם שמתאר אף כי אמר אלקים לא שאלנו מלך פך הגן הנחש מפי עלמו אמרן והן דברי עלמו, אז שמעו נא הנזכרים המן הפסוק וגו' משה מפי עלמו אמרן, מאמין לו, אלא אמרין כן אמר הקב"ה למשה לתבנה בתורה ועשה תורה שלימה, ואם הישר הקוסר אפילו אות אחת ממנה הפסוק תורה פסול, כמו כן הדבר הזה, ויותר מזה כי משה רע"ה אדון כל הבריאים אמרן מפי עלמו ברוח הקודש שעליו שכינה מדברת מתוך גרונו ולא נלטוה בלא ללא לאמרן, אבל נטוה אח"כ לכמה בתורה ועשה תורה מתימה, ומאמר חו"ל בסנהדרין גלוי לכל כן דעת שפירושו הוא שהאפיקורס והמסכה דבר ה' אמר שמהם אמר דברים מפי עלמו כלומר סדר וכמו בתורה מה שלא שמע ולא נלטוה חו"ל, וכל זה ברור ופשוט, ואם יתשוב אדם שבמתאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם יש ג"כ אפילו אות אחת שמהם ברוח קדשו הופיק או גורע ח"ו והקב"ה צוה לו אח"כ לכתוב כן, דבר זה נא לשלול המתבר ז"ל בפירושו הגעיס והעבר. (ג) ומה היה חסר אם יאמר אשר דבר משה אל בני ישראל. (ד) ואם יאמר "ואלה" ביעל משבון ורמוז זה.

אוכח יתהון על דתבו במדברא ועל דארניו במישרא לקבל ים רש"י

לקט בהיר

מפני כבודן של ישראל: אל כל ישראל. אילו הוכיח מקלתי היו אלו שבשוק חומרים אחרם הייתם שומעים מנן עמרסי ולא השיבותם דבר מן וקד"י אילו היינו שם היינו משיבין אותם, לכך נכנסם כולם ואמר להם הרי כולכם כאן כל מי שיש לו השוכה ישיב (סס): במדבר. לא במדבר היו אלה שפירשו סתם ואילו (שם: ג) הכוונה בה, שלכאורה יקשה, הלא ראינו בפרשה לקמן שאמר להם משה איכה אשא לבדי טרחכם וגו', ואמר מעשה המרגלים בכל פרטיה ולא העלים כלום, וכן צ"ל עקב מעשה העגל, ואמר להם (ע' כ"ד) ממרים הייתם עם ה' מיום דעתי אמתם, ומזון וחס עם דברי רבותיט צדקה ח"ל: אמר ר' סימון למה הדבר דומה למלמד שהיה מהלך עם רבו וראה גחלת מושלכת סבור שהוא אבן טובה נטל אותה ונכווה, לאחר ימים היה מהלך עם רבו וראה אבן טובה היה סבור בה שהיא גחלת והיה מחירא ליגע בה, אמר לו רבו טול אותה אבן טובה היא, כך אמר משה בשביל שאמרתי להם שמעו נא המורים (וואו לדקו ישראל בטענתם מתוך רמת הגמרון - אדה"ח - ושאר מ"פ) ונלתי שלי מחמת ידיהן ועכשיו אני נא להוכיחם ח"ל הקב"ה משה אל חמירא עכ"ל המדרש (ג"א - מ"ל), ועיין באות ח', גם עיין לקמן באות כ"ג מה שכתבנו בשם אלשיך הק"י: (ד) מינת כל קא קשיא ליה, הלא בכל פעם כשדיבר לישראל היה נמעמד כולם, אלא שאני חמיר שודאי שהיו חסרים בכל פעם אחדים, הלא ישנם דברים ומזוהם שמנעלים ת"ת בשבילם, משא"כ עמה היה מקפיד על כולם (ג"א), והא גופא קשיא למה הקפיד על כולם, הלא כמה מהם לא היו בעולם כהעפסות אלו וכמעט כולם היו פחות מ' שנה, ודאי כדי להראות שאין להשיב על דבריו (ב"ב), אבל בפסוק ג' כתיב דבר משה אל בני ישראל (ולא כל) משום שאינו דוקא מוסר ומוכחה אלא גם משנה תורה וכנ"ל: (ה) לשון לעג וצחוי הוא כשאינו מוכירו בשמו (במ"ח): (ו) פי' מואת החוכמה ומואת החוכמה לא

אור החיים

שבהם דיבר הדברים של התוכחות האמורים בענין. עוד ירמוז על דרך מה שאמרו בגמרא (יומא י"ע): אמר רבא ודברה צם ולא דבריים בעלים ע"כ, מכאן שאסור לדבר זולת דברי תורה ויראה, והודיע הכתוב כי משה רבינו ע"ה אלה הם הדברים אשר דבר כל ימיו מעלמוי) לבד הדברים אשר נזכר מה' לדברם, הא למדת שקיים ודברה צם, ודבריו אלה כל רואה יעיד כי כולם דברי תורה וחסמה ומוסר. עוד ירמוז על זה הדרך אלה פסל כל הדברים חוץ מאלהי) שאין מדריגה שוב לדברים אלו, ונתן הכתוב טעם מעלתם, ח' אשר דבר משה מלד מעלת המדבר שאין כמוהו עליון כמו שהעיד ה' לבי אחיו ככתוב בתורה (במדבר י"ב ח'), כי אל כל ישראל מלד מעלת המדבר אליו אומה שלמה, ורמוז עוד באומרו אל כל ישראל פי' לא לישראל

אור בהיר

(ד) פי' אפילו מעלמו כ"ש מה שלטוה, אז יהיה הפי' מעלמו זולת כששאלים ממנו דבר ודאי שהשיב בענין. (ז) שרק אלה נקראו דברים אמתים ומשונים. (ז) לפי פשוטו למה להקדמה האחת ובפסוק ג' חזר ואמר דבר משה. ומה דקט דוקא המראה ים סוף, לפי שהיה מיד ביציאת מצרים, כלומר, בשלמא שאר המראות שפיר מוכיח אותם שהיו כן י"ע שהם ביציאת מצרים ולא מזה במדבר והיו

1

האואג בצמור הוא עשרה

אור החיים

שהיו אז פחות מכן עשרים שלא נגזרה גזירה כי בית דין של מעט מעשישין מכן י"ג, וכנגד אותן שהיו בן י"ג בים סוף הוא שדיבר משה קשות: **אל** כל ישראל. טעם אומרו אל כל ישראל" לפי שבדברי משה יש שני ענינים, א' שהחזיר להם התורה, ב' שהוכיח על מה שכבר עשו, ולכל א' לריכז הדברים להיות לכוף, לענין חזרת התורה כלום טעם שהולך להחזיר להם הדברים משום שחש לאיזה אדם בישראל ששכח איזו מצוה ממנו א' ואין מליאות להשיג דעת בעל השגיון מי הוא והשגיון מה הוא, לזה קבץ כולן והחזיר להם התורה שבאמצעות כן יהיה ציד כל אחד מחבורו, גם לענין החוכמות אם יוכיח מקלקלן יש להם להתרעם מה נשחטו אלו מאלו. עוד אפשר שכלל במאמר אל כל ישראל גם לאותן שכבר מחו שבחוכמותיו דיבר על הראשונים ועל האחרונים על דרך אומרו (ישעי' מ"ג) אביך הראשון העל:

בעבר הירדן, נחטבו מלכוים עד שהיו בעבר הירדן, שראו שהגיעו למחוז חפלים שאז יקבלו מוסרו ולא מקודם שהיו מרוחקי התקוה ונפשו קלרה ולא יעו אזנם להשכיל בחוכמותיו. ואומרו במדברי" בערבה וגו' רבותיו ז"ל דרשו (ספרי) שהוכיחם על מה שעשו במדבר וגו', ואפשר לפרש כל הכתוב דרך רמז באופן אחר, והוא כי במקרא מועט למד משה כללות יראה ה' ומדות ההגונות הריכים להולכים בחורת ה' והם מדות חשבה, הא' שיהיה לוקח מדתו של אברהם דכתיב (בראשית י"ד י"ג) לאברהם העברי", והוא מה שרמז באומרו בעבר, ב' שיהיה מרדות בלבו חמיד כאומרו ז"ל (ברכות ז') עובד מרדות אהת בלבו של אדם ממאה מלקיותו, והוא מה שרמז באומרו הירדן, ג' מדת הענוה כאומרו ז"ל (עירובין י"ד) לעולם ישים אדם עלמו כמדבר, ועיין מה שפירשתי בפרשת יתרו בפסוק ויסעו מרפידים (שמות י"ט ב'), והוא מה שרמז באומרו במדבר, ד' שיהיה

אור בהיר

בני כ' בעל ומרגלים וכו', משא"כ המראת ים סוף. (ח) פי' חוק ממה שיישנו אותו למעלה. (ט) והם היו אז בארץ סיחון ועוד לא במדבר. (י) שלא היה מחשיב עלמו בעוה"ז לחושג אלא בעבור ממקום למקום. (יא) כלומר ממקום. (יב) מלשון

בפארן ראתפלו על מנא
ובחצרות דארניו על בשרא ועל
דעברו עני דרבה: ב מחלף חר

רשי"י

בערבות מואב", ומכו במדבר, אלא בשביל מה שהכתיבו במדבר"י שאלמרו (שמות ע"ג) בני יתן מוחנו וגו' (סס): **בערבה**. בשביל הערבה שחטאו בצעל פשור בשעיים" בערבות מואב (סס): מול סוף. על מה* שהמרו בים סוף צבואם לים סוף, שאלמרו (שמות י"ד י"א) המצלי אין קברים במלרים, וכן בנסעס מחוק הים, שאלמרו (תהי ק"ו ז) וימרו על ים בים סוף" כדאיתא בערכין (ע"ו - ספרי): **בין פארן ובין תפל ולבן**. אמר רבי יוחנן* חזרנו על כל המקרא ולא מלינו מקום ששמו תופל ולבן", אלא הוכיח על הדברים שחפלו" על המן שהוא לבן (ספרי), שאלמרו (שמות י"ד י"א) ונפשו קלה בלחם הקלוקל, ועל מה שעשו במדבר פארן על ידי המרגלים (תהי ק"ו ז): **וחצרות**. במחלוקתו של קרח" (סס - ספרי), דבר אחר אמר להם היה לכם ללמוד ממה שעשיתי למרים בחצרות בשביל לשון הרע"י ואחם נדברתם* במקום (ספרי): **ודי זהב**. הוכיח על העגל (סס) שעשו בשביל רוב זהב שהיה להם"י, שאלמרו (בסע"ג י"ג) וכסף רבציתו לה* חכב עשו לצעל (ברכות ל"ג): **(ב) אחד עשר יום מחורב**. אמר להם משה"י

שינוי וסמיכות על שם אור ר' שמשון בן יוחנן דביתם. להם

השיבותם כלום (נח"י): (ז) והיתה זאת ארץ מיושבת ארץ סיחון ועוג לא מדבר: (ח) ופי' חיצת במדבר שחטאו שימותו במדבר שאלמרו הולאחם אותנו אל המדבר הזה להמית וגו', או אפשר משום שהיה זאת מנייה ראשונה שפרשו למדבר וכאן החמת דיתורו של משה, אלא הדברים אשר דבר, והיכן דיבר, בעבר הירדן, ומה דיבר, במדבר בערבה וגו' (ג"א): (ט) ולא אמר כסדר המעשה שהיה, מול סוף, ודי זהב, במדבר וגו' ולכסוף יאלר בערבה, אפשר שגם זאת כדי להעלים ולהסמיר יותר המוכחה, לזה אמר קודם במדבר בערבה שרואה בהשקפה ראשונה שרואה מקום הוא (ג"א): (י) פי' ב' פעמים, א' על ים, ב' בים סוף, שכשעלו אמרו גם המרגלים ניצלו וירדפו אותנו, וכאן אין צריך הוכחה שהוכיחם על ב' דברים שהלא לא כתיב כאן על חטא ים סוף לשון יחיד, אלא אמר להם שחטאו מול סוף פי' אל ים סוף ועל כל מה שחטאו, ופשוט הוא: (יא) פי' בשלחם כולוהו יחא שפירושים כמו שאלמרו בערבה מה שעשו בערבה וכן מול סוף וכו', אבל זו נראה שעשו שום רע במקום שהוא בין פארן ובין מופל, ולו יהיה שיש מקום ששמו תופל ולבן והם היו חונים בלד אותו מקום, אבל מאחר שאין ידוע לנו ולא נזכר בכל התורה לא בפי' מסעי ולא בשעשע הליכתם א"כ מה זה מוכחה אם השומע לא ידע מה שהמוכיח מדבר אליו, לזה מירך שאל"כ אין מקום בשם זה אלא רמז הוא על המן עלמו, ודי לחכימא ברמיחא להבין כוונת המוכיח, ולא היה יכול להוכיחם על המן על ידי שם המקום שאין ידוע באיזה מקום אמרו ונפשינו קלה, גם ראונו לכלול קברות החאיה שגם שם דבר נמן, ואמר בדרך זה "בין ובין" כדי להסמיר דברי דופי ומשום כבודו, ולא די אחד מהם או תופל לבדו או לבן לבדו, שאז יהיה בהסמך גדול ולא יוכלו הבין אלא בצירוף שניהם, וממילא שגם בין פארן אין פירושו אבל מדבר פארן אלא על מדבר פארן עלמו, ולה פירושו רבינו מאוחז: (יב) פי' דברו והלשינו עליו שקר, כמו (תהי ק"ו ט) טפלו עלי שקר, מלשון עיקר וטפל (טפל חפל היינו הך) שחברו והוסיפו דברים שאינם ובאדר"ג דברי חיפלות שחפלו על המן, כלומר דיתור רע ומגונה, והערות פירושו מלשון בשר חפל בלי מלח וכלי טעם שאלמרו על המן שאין בו טעם: (יג) כבר כתבנו בפ' קרח (ע"ו ד') בשם המכילתא (עיי"ש) שעזבו את מרים בחצרות ונסעו לקדש בנגע שהוא במדבר פארן ושלחו המרגלים וימרו לחצרות לכבודה של מרים ולא היתה מתלוקתו של קרח, אבל קצת דחוק הוא לומר שעל זה כוונת הכתוב מאחר שלא נזכרה בחורה שהיה בחצרות, ועוד היל"ל בחצרות כמו שאלמרו במדבר בערבה, לזה הביא הד"א: (יד) ומה נכון מה שלא אמר בחצרות, שחטאם זה לאו בחצרות היה, והדיבור שנדברו בהקב"ה הוא מה שהולילו דנה על הארץ הכי טובה לומר רע הוא, גם אמרו חוק הוא ממנו, אבל מה שהוכיחם באמרו בין פארן זה שליחות המרגלים בחמילה שפקרו ולא האמינו ולא נעמו, והם ב' דברים (רא"ם), ואעפ"כ דחוק הוא סוף כל סוף עיני המרגלים אחד הוא לזה הביא גם דרך הא', אבל ודאי שאין הכוונה על מעשה מרים שהיא פגם יחידי (רא"ם), משא"כ מעשה קרח שהיו מעורבים בו כל ישראל דכתיב ויקהל עליהם קרח את כל העדה: (טו) פי' שלמחם רעה חסת טובנה, שהשפיע לם הקב"ה וזכר די והואמר, מאחזה טובה עשיתם עגל להקעים (ב"ב): (טז) כיוון צוה משה, ור"ל שאין זו סיפור מעשה אלא שייך לפסוק ראשון,

2

לנשיא בשלוח מרגלים הוא עמד כל ימיו בעדקו לא הוצרך עוד לקרותו נשיא וכשמעו לא אמר נשיא משני מעמים א' שמכין שהמא להם זמרי בן סלוא נשיא בית אב לא זכו להעמיד נשיא עוד כדכתיבנו לעיל בפ' פתח ע"י לשמעני חסד ר' ב' דאלו הנשיאים הוצרכו לחלוק הארץ ואין צורך נשיא לשמעני לכה דההתם היתה כתרך נחלת בני יהודה כדכתיב ויהיו בני שמעון נחלתם וגו' ובבגמין מפני שעתידין לחטוא כפי'גוש בנבעה לא זכו לקרא בהם נשיא לחלוקת הארץ (ולו נראה דמכין שבא לספר בענין חלוקת הארץ לא רצו לקרא נשיא ליהודה מפני שמוכן היא לגדולה כזו שהי' מעורר (ט) למלכות וכן לשבת בנימין שאול מלך הראשון ועוד שבגבול' שניהם (ט) בנן בהמ"ק לשריית שכניה וכשמעון המעם כנו): סקור העיר והוציח א"ף אמה סביב (י) ואח"כ פאת קרמה אלפים וגו' ועל פירש"י (יח) שפי' שהיו נוהגין אלפים לכל רוח א"ף הפנימיים למגרש וע"הם אבר כאן א"ף אמה סביב וחיצוניים לשרות וברמים קשה שהרי בסמך ג' כל האלפים אמר וזה יהי' לכם מגרשי הערים אלא נראה לפי דה"ק סקור העיר והוציח א"ף אמה סביב כלומר שיסדרו אותן א"ף אמה בענין סביב העיר ואח"כ אבר וסדרותם כמותן לעיר את פאת קרמה אלפים וגו' כלומר שימזיקו יסדרו קוים ישרים: עד טוהו הכהן הגדול תלה הדבר דוקא (י) במזינת הכהן (י) הגדול כדי שבצאתו של רוצח לא ירננו אחר הכ"ג על יציאתו עישה נקמה בו בצאתו (יא) דע"י הכ"ג הדבר מוטל

רזא דמאייר

ד' (ג) וכן הקשה בלור החיים (יד) כן מידן רבינו נסים הובא בלור החיים (טו) ועי' בלוג'ים סמ"ך טיר מידן אחר (טז) ועי' ספ"ד שדרשו שמורה חני בספרה השג"ט ואלו חני בשבט יהודה וכוונתן משום דיש בנטולס בנין בהמ"ק (יז) עי' פירושין לז' פ"א אמרה תורה הן חולה ואח"כ מדור (יח) כמו שפירש"י מפרש בסוטה לז' ע"כ שפ"ס מקשה ומחרן כן (יט) יש לזקוק מדוע נהגה החורה שיפור ישיבה ערי מקלט צמי' הכ"ג דנמלא לבי' לא יסי' עונש כל כורג בשונג שום יש שיעב שם עשרים שנה ויש שנה א' ומדוע לא יסי' עונש זה כמו שאר פוגעים ששים ככל אדם ולמה לא קבעה החורה זמן כולות לחי' בשום ואפ"ל שפירש"י רש"י ז"ל צ"ל משפטים צ"ל והתלויים חונה לידו שנקביה מידן אהם לפונדק א' וכו' פ"ט ופקביה יורג וספרות כמה שנים שכ"א חייב גולה לכפר עליו כדל"י בסנהדרין לז' ע"כ שגלותה מכפרת פ"כ אינה לו שפי' שישב כפי חיובו שיודע בו ומה שרבינו מקשה להם חלה וכו' ולא די לו בעטעם הכ"ל אפ"ל קושייתו הוא רק צמי' ואחרי מות וגו' ישוב וגו' שפירש"י כפי כתיב מד מות הכ"ג וממילא ידוע שהח"כ ישוב ע"כ פ"י וכו' (י) ואפ"ל עוד קושייתו הוא שהי"ל להלות בליזם ד"א בלופן שיהי' ג"כ עונש כ"א כפי חנוניו לו (כא) אפ"ל כיונה בזה עפ"מ"ש צ"ל נולד חסד על פירק אבות פ"ד מ"ט ממוזי דורי כנס"ק מקאמריה ז"ל ל"ה על המשנה הנס לבו בסוראה וכו' שמי ש"ל אמונה כפשי' ידע שכל שטותם ושאלות שבה לבי' המורה בודאי הוא חייב בדבר שאם פי' לז' לא סי' צ"ל לפניו כזו ולא סי' חירע בעיר שום דבר כמו שהל"ק הסב"ד וסוף אר"ן מסריד משק חסדי דק"ל בענין בנו של כנס"ק מסריד אר"ן חסדי חסדי דק"ל אשטרס חמוי של כנס"ק מסריד חסדי אר"ן אשטרס נישו של רבינו אליהו'ק מלשנסק וזוקללסיה אחר קודם פסיוחו ששלשים שנה סי' רב ולא חירע כמה בשלש

כדכתיב וכאת אל הכהן אשר יהי וגו' דלאפוקי אל הכהן שיקום אחריו אין לרנן אחריו דיאמרו מה לו ולצרה שלא היתה בימיו: סליקא לה מרשה אלה מסעי ב"י ברוך קדוש ישראל ונחא:

וסליק ל"י חומש הפקודים ברוך אשר קורא בשרירים:

זבעור בורא רוח ויוצר הרים נתחיל הומש וסדר אלה הדברים:

אלה הדברים (א) זה ספר משנה תורה (ב) שחור משה ושנה להם את התורה שנית (ג) ולפעמים חירש בו איוה דבר (ד) ומפני שהוא חזרת דברים אמרינן לביע' לדרוש בו (ה) מסוכים אפי' למאן דלא דריש סמיכות בשאר חומשי התורה וסדרותיהם, וסמך למדרש סמוכין מסאי דכתיב מסוכים לעד לעולם עשויים באמת וישר, ששה סדרות בתורה (ו) מתחילין בא"ף, אלה תולדות נת, אלה פקודי, אם בתקותי, אלה מסעי, אלה הדברים, אהם נצבים (ז) כנגד שית סדרי משנה ושנה להם ג"כ (ח) כי א"ף (ט) פי'

רזא דמאייר

ולא שאלה כפסח ולא שאלה מעמיני חפזות חו"ס ולא שריפה לכל בעיר וכו' פי' דברי הכנה הנס לבו בכוראה מחמה עליו סמך שוטס יח"ך יסי' זס רשע וגם רוח סכרי ככ"ז אהם הוא כחייב מה שאירע כשאלה ל"כ רשע וגם רוח ועי' סנה כ"ד ע"כ דבי ריש גלותא נהפשו אכ"ע ועי' לעיל צ"ל ויקרא כפסוק אשר נשא יחפא מ"ש רבינו של סמך לוח חטאת סקבל פ"ט ועי' כהנ' רבינו לאן שכל הכ"ג הדבר מוטל, ואפ"ל שרש"י ז"ל כבר כלל כ"ז במלות קלרות בח"ט שהי"ל לכ"ג להספיל שלא יארע חקלה וז' ישראל בחייו, ומוד אפ"ל חש"ה חלס בחימה כ"ג משום דל"ן מיסה בלא חטא, ככ"ט שבת ג"ס פ"א והחטא הוא מה שאירע ר"היה זו בימיו ע"כ נשמה הכ"ג נחמכר החטא וזו ישוב לפיר' אמונתו:

ק"ל (א) שתחיל אלס הדברים ולא פי' מה הם עד אח"כ שכמו בעבר סירדן וגו' צ"ח אה סטורס וגו' ע"כ פי' וכו' (ב) פי' דק"ל על מה שסייס לעיל חלק סמלות וגו' חור ססה ישנה להס אה סמורה וכמלות קל"ה ססס יח' (ג) כוונתו לפ"ס שפ"ס הכ"ל הי"ל חלס סמורה וכמלות אשר דבר חסה ע"כ פי' חס"ס שלפ"ס חירש חסה וכו' ע"כ חלס הדברים בחסה כדי שנדע שלא לזכר מה שנאמר כבר שנה להס חלס חירש עוד ג"כ (ד) ושלא חקשי א"ך מניח סקיקר דהיינו סמורה וכמלות ולא פדט אותם לומר חלס סמורה וכו' ואמר חלס סדברים משום נוס שחירש ע"כ פי' שמשנה סורה דרש סמוכיס וביין דסמ"ך לאלס סמלות וגו' ידעין סכיר סמלות חזר ושנה להס ע"כ ספיר כהנ' חלס סדברים להשמיענו סמורות ג"כ (ה) עי' ברכות י' יבמות ד' ובסנהוט סנלון סריד בלללל דכסבורג ז"ל מ"ש בשם סרל"בין ס" ל"ד. (ו) אפ"ל סק"ל מדוע גם חסנה מורה חונה מחללת ככ"ט כמו סמורה ע"כ פי' וכו'. (ז) כוונתו למ"ש בזה"ר פי' ואחמק דף קכ"ס וקכ"ז ובחיקויים ככמה מקומות דמשנס סורס מוטון כנגד מורה שבט"ס ושמו מוכיח עליו לשון משנה סמור מורה שבט"ס כי בספר דברים ללול סיקר חמסה של סוד מורה שבט"ס, וזה ססה אמרו דהיינו סמור סס"ג מדעמו כעומק סוד מורה שבט"ס ולח"כ ססס"ס ססי' ע"י כדוס"ק וסיינו דכתיב ססה יזכר וכהל"ס יענו כקול וקלת יס חוס ג"כ כסקדמת סרמב"ס ז"ל ל"ס סיר

3

לימוד ומשנה ג"כ פי לימוד, הרי שרמו לשה סדרי לימוד של תורה
 שבע"פ, וארבע מהם מתחילין באלה כנוכר נגד ד' סדרים שיש עליהם
 תלמוד ובהם מסכתות כמנין אליה שהם ל"ו, וכנרמז בהליכות עולם ל"ו (א)
 שדרשו בו אל הקרי הליכות אלה הלכות וזה אלה הדברים וכו' מלמד
 שחור ושנה לפנייהם גם התלמוד שנית, ומנישה מסכתות מתחילין בא"ף,
 פאה, פסחים, ראש השנה, בכא קמא, כ"ים, לרמו על לימוד של ה' תלמי
 תורה שבכתב (א) והתכלית שגאו להייד בהורים, כשתי תורות שקשורים
 זכ ו (ב) וצרכות וליז והכל אחד (ג) מאל אחד נתנו, מרועה אחד (ד)
 בסני, אליה רמו על ל"ו מסכתות, ל"ו כריתות, ל"ו מפחים בלוחות, ל"ו
 ברכות של הפלה (ס) ביום, דהיינו שחרית ומנחה, וא"ו ערבית (ס) אין לה
 קבע, (י) ל"ו צדיקים שבכל דור, הר"ר א"יעור: [אלה הדברים, פירשי לפי
 שון דברי תוכחות וכו' לפיכך סתם את הדברים וכו' (י) וקשה הא אחיב
 מיד בסמוך הזכיר בפירושו כי שיעשו ומה מפני כבודן של ישראל (י) ו
 יש בזה, ועוד לפי שלא סצאו מקום ששמו הופל פירשו על המן, לכן
 נראה לפירש שמידר להם את החורה ותורה לפנייהם סמוך למיתתו כדי
 שלא ישכחו המצות, ואמר שא"ה הדברים שיאמרו להם עתה הם המה
 שאמרו להם כבר, במדבר כעבר הירדן בערבה אחר שגור להם הקביה
 י"ם לנזרים שזרו מול סוף כי חרבונו של וכו' את ב"י הוא וגזור, וכתחיל
 ומסדר לפנייהם כל התקובות שנצטוו להם בס' תורה ומצות, ומתחיל בסני
 ששם עיקר נתינת התורה, וזהו בין פארן, כי פארן (י) וסני אחד הוא.

רוא דמאיר

בחוקה ע"פ ופי' ע"פ גיטין ס' ע"ב עיקר חורה הוא חורה שבע"פ וכ"ה במדרשי
 וע' בחמתות סדר השא והמחיים במורה נבוכים פי' ע"א ע"כ אין להקשות שם משנס
 חורה יתחיל נבי"ם כי העיקר הוא משנה חורה, ואין להקשות איך מודם מהם לפעמים
 והא אמרינן בשבט ק"ד ע"א אלה המלות שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעשה ד"ל
 דזה חורה שכתב ולא במשנה חורה שהוא כנגד חורה שבע"פ כמו שחידו ד"ל כמה
 נדרים כמ"ס הרמב"ן ז"ל פי' ולחמק בפי' לא מוסיפו. (י) הוא כמו ואלאלך חמכה וכן
 בכ"מ חמרהם אלוף על לשון לימוד וכן לשון לימוד ילפינן בש"ס חנינה י"ב ובזוהר מקץ
 דף קל"ג ע"א יב אורייתא ואלולף ל"י ב"ב למודע אורחא, ומשנס הוא מלשון
 סנה ופי' בקיבור כללי משנה. (י) כ"ה בש"ס מגילה כ"ח ע"ב וש"ס נדה ע"ג ע"א,
 (י) כ"ה בשב"ע בפי' גאו לחיד בתורים בני חורות בחורה שכתב ושנתי"פ (א) פי'
 מנחה כ"ס ע"ב ע"ד על כל קץ וקץ פלי תליס של הלכות ובלתי חורה
 שבע"פ ח"א להכין חורה שכתב דבחורה שבע"פ גילו איך לעשות לילית והפלין שאינו
 מפורש בחורה עשייתן בתים ורלושות וע' ברכות ח' ע"ב וכו' בחשטה מחטנין והלא
 בפערה מחטנין וכו' וכהנה רבות. (ב) פי' ש"ס מגילה י"ג ע"ב שפירא הקב"ה למש
 דקדוקי חורים סופרים ושהסופרים עמדין לחדש ובידולתי מגילה פ"ד ה"ד
 וירושלמי פ"א ע"ב ה"ד אפי' מה שקלמיר ותיק עמיד לטורות לפני רב, ככר נלמדו
 למשה בסני. (ג) כ"ה בחנינה ג' ע"ב
 שקלים פי' ה"א, (ד) פי' שכל הפלה י"ח ברכות. (ה) כ"ה בש"ס ברכות כ"ו ע"ב,
 (ו) כ"ה בסוכה מ"ה ע"ב וכן במדרשים פי' לך ופי' וירא לה פחות מלמח מחמתן
 ופי' ל"קיס ומקבלין אפי' שכניא ככ"י, (ז) פי' בשפ"ח מקושה זו. (ח) ואין להקשות
 סלל 25

ובין תופ"ה הוא מרה (כ) אשר שם שם לו חוק ומשפט ושם היו המים מר
 ולא יכלו לשתות מהם כלי תיקון, וכל מאכל ומשקה הצריך תיקון נקרא
 חפ"ה דכתיב היאכל חפ"ה בלי מלח, ולכן והצרות הוא מה שנאמר להם
 בחצרות, וקודמו לכן וחצרות בא"ו אמר שדה הצירות כי השרה יקרא
 שדה לכן (כ) בתלמוד, איני ע"ש שונצמרע שם מרים (כ) מצורעת כשלג
 קודמו לכן, ודי זהב הוא אהל מועד ומשכן שהי' מצופה בזהב ונעשה לו
 זהב צרוב, וכתיב (כ) והמלאכה היתה דים, אבל רבותיו אמרו (כ) שכ"ה
 התורה נאמר בסני ונשנית כאה"ם ונשלישה בערבות מואב, בכור שור;
 א"ל כל ישראל (כ) מלמד שכולם יכולים לעמוד כתוכחתו, ד"א שהי' משה
 מדבר (כ) וקולו נשמע בכל המחנה, ודי זהב, די פירושו יתר (כ) כלומר
 כי רעות הזהב של מעשה ענף יתורה ונרולה הוא (כ) על כל הרעות
 שעשו (כ) ד"א ויתרהם זהב בענף גם ויתרהם זהב בכפרת יבא זה וכפר
 ע"ו, לקח טוב: אחד עשר יום מחורב, כלומר אם הולכים דרך הר שעיר
 דרך הישר אין מחורב עד קדש ברנע כיא מהלך י"א יום אבל אנו סכנו
 את החר כרכיב וגמב את הר שעיר ימים רבים, ג"ן: ויהי בארבעים שנה
 ונ"ו דבר משה ונ"ו, מכאן אמר ר"ח רמו (א) ל"שנים מקרא וא' תרגום, כי
 אלה הדברים אשר דבר משה זהו א', ובכאן חזר ואמר דבר משה א"ל ב"י
 הרי שנים ואחיב הוא' משה באר ונ"ו שכארה היטב זה תרגום: ככל
 אשר צוה ונ"ו (ב) מכאן שנשה"שה בערבות מואב מפי הנבורה: הואל
 משה (ג) לשון שבועה (ד) כמו ויואל משה, שתשבע ישראל לקיים

רוא דמאיר

כלל אמיל במקום ש"ס חילול ה' אין חולקין כבוד לרז ומדום מה על כבוד מלכות
 המלכות על חילול ה' בפירוש אפ"ל ש"ס חילוק בין כבוד יחיד לרבים וכ"ה כל ישראל
 ע"כ די להוכיח' כדמו. (א) פי' שנס פ"ט ע"א ה' שמוס י"ס לו להר סיני ופי' מהס
 מדבר פארן, (ב) פי' סנסדרין ל"ו ע"ב שעל דינין נלסוו במרה. (כ) פי' שביעית ע"ב
 מ"א ובמ"ק ג' ע"ב ופי'רש"י שם. (ג) כ"ה בפי' בטעלותך ויהיו בחליות ונ"ו ואחיב
 כחיב וכנה מרים מלרעה כשלג. (ד) בפי' וקפל ל"ו פסוק ד. (ה) כ"ה בש"ס חנינה
 דף ו' ע"ב, (כ) יתכן שק"ל מדום סינה ככאן לומר אל כל ישראל ולא כחיב כמו
 בכ"מ דבר אל ב"י ולא כחיב אל כל ב"י ע"כ פי' וכו'. (כ) הכונה לכודיע יתרון
 קולו של משה משאר ב"א שהי' קולו נשמע בכל המחנה. (כ) יתכן שק"ל מה חוכמה
 יש במה ש"ס לאדם סרבה זהב וכו' יסליכו כלל הקב"ה נתן לו כעשירות ע"כ פי'
 שקלי על חמא העגל. (כ) ומס בלא פי' כפירש"י שהוכיחן על רוב זהב שגמס להם לפשות
 סעגל וכ"ה בש"ס ברכות דף ל"ב ע"א ד"ל זה הוא ג"ס דרש, אבל ע"פ פשוט קשה
 דלדברא חזי' יש להם מודעא רבה לעטון שרוב סוכה נרס להם ואיך יהי' זה חוכמה
 פלא סמורס בטלמא עמיר' ע"ו וישמן ישורון ויבעט ונ"ו וכן ואלל ושבע ודשן ופנה ונ"ו
 ולרעם רש"י י"ל סוכה דהלל הקב"ה השפיע רוב טובה כדי שיהי' לו לקיים המלות
 ככלכתן תפילין נאים לילית נאים וכדומה ונס הפכו לעבירס. (ז) פי' פירש"י וכפי
 סנרלס גם סוכה רבינו כן שסם בעלמס נרמו זלח בעוונות וע' ספורני כוססת ביאר, (ח)
 (א) פי' ברכות ח' ע"ב למולם יסלים אדם וכו' ש"ס מקרא וא' תרגום. (ב) הכונה
 מדכתיב ככל אשר צוה ונ"ו משמע שכל התורה נשפלה שם בברכות מואב. (ג) י"ל
 דלא פי' כפירש"י לשון החמלס, משום דהלל רביט פירש לעיל דמאלה הדברים שם הוא
 סידור 25

והתחזק לכלי יתפעל מאומה נגד זקני מואב וזקני מדין, למען יחשבו הם שהוא וגיל בכך ודרכו תמיד לדבר עם האתון והאתק משיב לו, על זה אמרה לו הלא אנכי אתונך הלא איני רק סוס ככל הסוסים וכל החמורים ההסכן הסכנתי כו'. וזהו ואנכי אהיה עם פיך, כי הקב"ה רצה לאמת הדבר לעין כל אשר הדברים אשר ידבר משה אינם מדברי משה, כי אין לו כח הדבור והוא כבד פה וכבד לשון, וכאשר היה מדבר בשם ה' הלא שפתיו ברור מללו והיה מדבר כהוגן ואם כן ראו כלם שהקב"ה מדבר מגורנו של משה, וזהו ואנכי אהיה עם פיך היינו כי אני בעצמי אדבר מגורנך וכמאמר המדרש הנזכר מורה אני דברים לתוך פיך כמורה דברים לגורנו בעת דברו בשליחותו של הקב"ה:

7 ← והנה שאלתי את פי מורי ורבי הוא רבינו הקדוש הגאון החסיד מורנו ורבנו הרב אליהו מוילנא זצוק"ל מה ההבדל בין התורה הקדושה ובין משנה תורה, ואמר לי כי הארבעה ספרים הראשונים היו נשמעים מפי הקב"ה בעצמו דרך גורנו של משה, לא כן ספר דברים היו ישראל שומעים את דברי הספר הזה כאשר שמעו דברי הנביאים אשר אחר משה, אשר הקב"ה אמר אל הנביא היום וליום מחר הלך הנביא והשמיע החזון אל ישראל, ואם כן כעת אשר דבר הנביא אל העם כבר היה נעתק ממנו הדבור האלהי, כן היה ספר דברים נשמע אל ישראל מפי משה רבינו ע"ה בעצמו*:

והוא אמרם ז"ל במדרש (ריש פרשתנו) מרפא לשון עץ חיים הרי משה כו', כיון שזכה לתורה נתרפא לשונו והתחיל לדבר דברים שנאמר אלה

יריעות האוהל

7 ← *אמר הכותב עינתי באדרת אליהו של רבינו הקדוש על התורה ולא מצאתי שמה הדברים האלה אשר שמע מר"ר ז"ל מפיו הקדוש אבל מצאתי כדברים האלה לאחד קדוש מדבר הגאון מהר"ל מפרג זצוק"ל (כס' הפארט ישראל פרק מ"ג) על מאחז"ל (מגילה ל"א ב') אין מפסיקין בקללות אמר אביי לא שנו אלא בקללות שכתורת כהנים אבל בקללות שבמשנה חורה מפסיקין ואין בכך כלום מאי טעמא הללו מפי הקב"ה נאמרו והללו משה מפי עצמו אמרן. ר"ל כי כל התורה היה השי"ת נותן הדבור בפיו של משה כמ"ש משה ידבר והאלהים יעננו בקול אבל משנה תורה היה משה מדבר מעצמו כמו השליח שמדבר כאשר צוה לו המשלח, וזהו מפי עצמו אמרן שלא היה השי"ת נותן הדבר בפיו עכ"ל. אבל ראה זה מצאתי בבאוריו שנדפסו (ריש פ' דברים) כי הפסוקים הראשונים של חמשת ספרי התורה הם רומזים על המנורה פסוק ראשון של ס' בראשית יש בו ז' תיבות בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ ז' תיבות נגד ז' קני מנורה, ואלה שמות כו' י"א תיבות נגד י"א כפתורים ויקרא ט' תיבות נגד ט' פרחים, במדבר י"ז תיבות ועם הכולל י"ח נגד ח"י טפחים. אלה הדברים כ"ב תיבות נגד כ"ב גביעים (ע"י אורת אליהו) ואני שמעתי משמו שזהו שרמז המדרש (ריש בראשית) על מאמר ויאמר אלהים יהי אור ההי"ד פתח דברך יאיר שהרצון בזה לרמוז על פתח דברי התורה היינו הפסוקים הראשונים אשר בחמשה חלקי התורה המה רומזים על המנורה:

הדברים אשר דבר משה, כי מתחלה היה ההכרח שיהיה משה כבד פה, למען ידעו ישראל ויתברר להם אשר הדברים היוצאים מפיו ונועמם ומתיקוחם המה מנועם זיו העליון כ"ה, ולא המתקת פי המדבר אליהם כי אינו יכול לדבר מאומה. כל זה היה משה צריך בעת אמר מצות התורה אל בני ישראל פעם ראשונה, אבל עתה בכוא משה להחזיר התורה פעם שנית, שכבר נמתקו הדברים ונתבשמו באזני השומעים אמריו כי נעמו מאד, אין הכרח לו עוד שיהיה גם עתה כבד פה כי ללא צורך הוא, נתרפא לשונו והתחיל לדבר דברים שנאמר אלה הדברים, היינו שהיה מדבר כראוי, והטעם כי הם הם הדברים אשר דבר משה כבר אל בני ישראל וכבר שמעו אמריו ונתבשמו אצל השומעים, והכן:

וזהו שאמר המדרש למה הדבר דומה לאדם שהיה מוכר ארגמן כו', הוא מליצה נפלאה על הרפואה שהשיג משה רבינו ע"ה בלשונו, אמר לו אדוני אמת הוא ארגמן ואצלך אינו כלום. כך משה לפני הקב"ה גם כי עד עתה דבר גם כן כהוגן, עם כל זה עד היום הזה אין חדוש כי אצלך לא איש דברים אנכי, רוצה לומר לא אני הייתי בעל המדבר הדברים כי אם הקב"ה היה המדבר מתוך גורנו, לא כן עתה כי הדבור הוא דבורו של משה בנבואה, כמשפט כל הנביאים שאין השכינה מדברת מחוץ גרונם, ועם כל זה דבר עתה כהוגן ואם כן בעל כרחך כי נתרפא משה:

אלה הדברים אשר דבר משה כו'. מדרש אלה הדברים מה הדבורה הזו דובשה לבעלים ועוקצה לאחרים, כך הן דברי תורה סם חיים לישראל, וסם המות לעובדי גלולים, והדברים נפלאים מאד מה ראו חז"ל לרמוז זאת במאמר אלה הדברים כו', ולדרוש דרש רחוק כזה, אבל הסכת ושמע באור הדברים ונקדים מאמר (ישעיה נ"ה) והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי כו', כי ביתי בית תפלה יקרא לכל העמים, ורז"ל אמרו מנין שהקב"ה מתפלל (ברכות ז' א') שנאמר ושמחתים בבית תפלתי תפלתם לא נאמר כו', יהי רצון מלפני שיכבשו רחמי את כעסי, הדבר פלאי איך שייך תפלה בינו לבין עצמו, והרחמים שיכבשו את הכעס שייך לומר רק אצל בשר ודם, כי האדם יודמן שיהיה כפוסע על שני סעיפים מקצתו מרוצה ומקצתו כעוס, אבל כלפי מעלה לא שייך לומר כדברים האלה, אבל הנראה לדעתי בזה כי הנה כבר ידענו מאמר שלמה המלך ע"ה (קהלת א') כי ברב חכמה רב כעס כו', וזאת עינינו רואות כי האיש הכפרי יערוך עצמו לאיש צדיק חמים וזה לו מסכת מעט הבנתו, והחכם גם כי נפשו יודעת כי מעשיו טובים ומעולים הרבה מאד ממעשי הכפרי אלף פעמים ככה, עם כל זה אינו חשוב בעיני עצמו למאומה, כי השגתו מחייבת אותו לעבודה היותר מופלגת

5

אילעא וז' דרמי דלא תוכל לאכל
 נן תירוש ויעדר יתירי אינון ומחלקי
 ז' חד וחד לרברי הכל הוא דאקשי ליה
 ל לאו שבכללות משום דקסיד דמקשי
 י' נינהו והבו נמי אקשי לר' יצחק ושם
 י' יצחק דלחם קלי וכרמל לא תאכלו
 ו ולקי אכל חד ובר' מקומות בתלמוד
 י' בפרטי יתירי כי הא בנא ומבושל
 י' (מ'א): ובניור בפנימי (ליח): בפרט וז'
 ו כס' כ'מ'ג (נ'ח): בעירובי שאור
 י' דמורה וז': במעלה איברי בעים
 ובי ורבא דרמי יתירי נינהו לחלק לאון
 רמי' מידו בהא פליגי רבא סבר דבין
 י' לרבנן כי היכי דמחלקו פרטי יתירי
 ובי נמי מחלקו אבל לאו חובב אלאו
 י' עבד לעצמן מחלקו לכללא לא מחלקו
 על לאו של הכלל ודיינו דקאמר
 בא דאמרי חרא מירא לקי וטעמא
 ז' ופרושא חרא מירא לקי אבללא כי
 שי בין לר' ישמעאל בין לרבנן היבא
 דמיתירי

דלמי לוקה כלום. (ד) צכריותה שם
 רבא חנר לוקה ג' וחצי חנר חין
 צרכו חצי חנר לוקין ג' ורבה חנר
 דלויכא פרטי יתירי דלא לריכי חייב
 רמי יתירי לחנר לעלון ללקות חייב
 ולק חצי חנר חנר ונוכשל חף לחצי
 ז' הרנוניס דרבא חנר ונוכשל חף פליגי
 רבינו רחייית דפלוגהתם קאי רק חללו
 ד ופרט רבינו פ' חרש ויניאר דקאמר.
 י' ליה כי רק חייב מונו כי חס ללי
 הוא והי חנרין דהקפידה הורה רק
 הוא שיכול לאכלו כך כבד הוא בכלל
 עלי חס ועיי' אחי ללמד דלוקין על
 י' שבו דוגל כ"ח חס הוא דכרי
 איקור עלי ונחונת דבר אחר עיי'ש
 לק חסנתה הוסיק וקוצר דגס חייב חס
 כי חס ללי חס לנרו. עוד י"ל דלללו
 רח ע"ז עיי'ן. אך עיי'ן קשה דהא רבי
 בשל ונוכשל ע"ז וליה פרטי ניוחר וי"ל
 לונור דגס איקור לא הוי ידעין ווכי
 וני פקחים פכיל חלו לא חנור לית
 ונוכשל רק כי חס ללי חס הויא דחס
 א' ככתב: ח' צפירוס הויא דככלל עלי
 על הי' שרי' צלליה אחיב ואחיק עלי
 ושל מ'רדך לריכי לרנדי הירושלמי. אכן
 וכל אבל כויה חייב ת"ל לא
 ז' חייב וקעק לא ונוכשל דנח ליה ידעין
 דהי' דילן חולק על הימושלוני והארכתי
 ז' לפרטי דברי רבא ור' ג' דברא
 י' לרי' בין לרבנן חדל לקי חכללא היבא
 קיל דלוקה חרא צלאו שבכללות כנושרט
 כי הפרטי ולא מיתירי מיה' לענין זה
 ד' דלויכא גיב פרטי דמיתירי ויני חכללא
 ג' וחצי קיל כאיד דברא עיב לוקה
 לפרט דברי חצי ורבה דהנך ז' איבא
 ובלים חס כדנלמי צכריותה כי' עיב
 ונקשים אחמי' עיי'ש וחיי שני איבא
 יבא כאיד קנא וחצי כליד דברא דדוחק
 דלמי וחסן. ועכ"ס מיוצב לפי' רבינו
 ונה

דמיתירי קראי ודיינו טעמא דרבא ו: הילכך לקי תלת.
 איבא דאמרי חרא נמי לא לקי אבללא בין לר' ישמעאל
 בין לרבנן דלאו מיוחד לאו של הכלל דהוא אל תאכלו
 כי אם עלי אש (דלאו) וכלאו) דחסימה שסטכו למלקות
 ד' דאפילו מאן דלא ריש סמוכין בכל התורה במשנה
 תורה דריש וטעמא ז' משום דכל התורה מפי הגבורה
 נאמרה ואין מוקדם ומאוחר אבל משה שסידר משנה
 תורה פרשה אחר פרשה לא סידר אלא להדרש ואפילו
 נחלק הלאו לכלל הא מישתמע מיהא נא ומבושל וכל
 דבר שאינו עלי. וכיון דאינו מיוחד לדבר אחד כגון לאו
 דחסימה לא לקי עליה ודיינו טעמא דאביי ורביה
 לדברי דלא פליגי רבא ואביי אלא במלקות דכללא ו
 מדפריך רב פסא כגור בפלותיהו עליה דרבא מברייתא
 דר' אליעזר אבל ענבים לחים ויבשים חרצנים וזגים וסחט

אשכול של ענבים ושתה לוקה חמש ואם איתא דלוקין
 על לאו של הכלל לילכו שש אחת על כל אשר יעשה
 מגפן היין שהוא הגלגל. והדר תירין רב פסא דלא תני
 כברייתא חמש אלא פסח לומה ולא קשיא לרבא דאמר
 לוקה שש. ולאביי נמי מקשה בפיק דתמורה מברייתא
 דהתקדיש בעלי מומין לגבי מזבח עובר משום ד' שמות
 משום כל תקיוש ומשום כל תשחטו ומשום כל תזרקו
 ומשום כל תקטירו כולו ומשום כל תקטיר מקצתו אע"פ
 שמקצתו בכלל כולו אלא לוקין על לאו שבכללות
 ועמד בקושיא. מידו לא איתותב לגמרי ז' דכל מקום
 שאמר בתלמוד קושיא ולא אמר תיובתא לא נסתרי
 דבריו אלא שקשה היה לבעל התלמוד לתרין. אלא דלא
 פליגי אלא במלקות דכללא ואביי דהו' מוקשה לגמרי. רבא
 לא הוי מוקשה בכי אם עלי אש יא' ואמכל אשר יעשה
 מגפן

וה שהקשה צקי צלר שבע צכריותה ד' עיי' דגס ונושע דלאו שבכללות לוקה חרא עכ"ס ואיך קיל
 לחיבא דלונור דברא דחף חרא לא לקי עיי' ולדברי רבינו חייב דרק שם לוקה חרא אפרטי חנל כאן
 חכללא קיל דחף חרא לא לקי. והא דחולקין רבינו לפרט פ' חרש צדק איבא דלונור ולא פ' כפירק"י
 דקאי חייב הויבא דליכא לאו דנא ונוכשל לוקה חייב חס ללי חס חרא לאיבא דלונור קנא. היינו נושום
 דקשיא ל' קוי הוסיק דהא קפני צכריותה לעיל דאינו לוקה חמי חנוס לפי פ' רבינו ליק דגס רבינו
 קוצר דלרבה דלוקה חכללא חר חנר ונוכשל נושום דכי היכי דנחלקי פרטי היי' דנחלק כללא לענין
 לחיי. דפרטי חנל חמי צודאי חייב לוקה וכן איבא דלונור קנא דכברו דחרה לוקה חכללא חיי' חללו
 דפרטי נא ונוכשל ואי' ד' הרנוניס קינר דלישכא דלונור לרבה חרא חייב היינו חנר ונוכשל והקשה
 היינו דהוי' לפקוק בלישכא דחרה דאפי' חרא לא לקי לקולא ורמי' צקי צני ישכר צנאונר ד' דחרש
 ניסן סבי צעמו של הרנוניס נושום דקשיא ל' רבא דלרבה דהרי רבא חנר לעיל דנוכשל צחוני ענריה
 חייב נושום כי חס ללי חס וכו' רמי' דכר לוקין על לאו שבכללות ואי' חס לדעת הרנוניס קוצר רבא
 חין לוקין על לאו שבכללות וקיתר אי' וצלמח ללישכא קנא דחרה ויחא לקי חייב דנמו דלוקה חרא
 חנר ונוכשל הי' דלוקה חחוני ענריה נושום כי חס ללי חס נושום ללי' דחרה חנוי לא לקי תקשה
 רבא דלרבה ונה יש הוכחה דלישכא קנא עיקר עביד עיי'ש ולא זכיתי להנין חס דבריה' דחין חסר לונור
 כן דעת הרנוניס דהא הרנוניס ז"ל צפיה ונהל קיפ הלי יוד פסק דבישלו צחוני ענריה חסר נושום
 שאינו ללי חס מונוע דקיל דאינו לוקה רק חסר כונו ללי ונחונת דבר אחר ועיי'ש צלמינו ועכ"ל דונח
 דחנר רבא צישלו צחוני ענריה חייב היינו רק איקורא כונו' ונהרשי' ז"ל עיי'ש וכו' צפי' רבינו חנאל
 לפקחים דנישל צחוני ענריה פטור חנל חסר נושום דעבר חייב חס ללי חס עיי'ש ונוניל' ליבא ונה
 דח' לרנוניס כונו' ולי' עיי'ן צקי' שוסת העונקים כלל י"ז שבי' הרנוניס השמיט חנוי ענריה וחייב
 יודע לונה עכ"ל ובלאות הרנוניס ז"ל לא השמיטו כלל כמו שהנחתי חנן תוהתי על הקנוי' לחי'ן
 ש"ס ש"ס סבי' שם כל דינו נא ונוכשל והשוני' דין חנוי ענריה וחילי' כוונת השושי' הוא על דנינו
 ונה מקולי' בעל הקנוי' עיי'ן צקי' ונוני' החכמה נושום דעת הרנוניס ורנדי' ל' עיי'ש ו' ובהווי'
 צענין זה אורתי ליישן ונה שהקשה הללי' חרה דונושע וקשי' גני חרבו דרבי קוצר דללאו וחייב צישלו
 פטור ורבי דהוא כמאן דוחייב ללאו וחייב צישלו חייב פליגי רבנן ורבי צסנרות הפוכות דרבנן קיל ליק
 פטור וללאו וחייב צישלו חייב ורבינו דשכל ורבי קיל דרבינו חתי לליק וללאו וחייב צישלו פטור עיי'ש
 ונח' הארכתי ובעת אונ'א דנהא לבלורה הקשיתי לפני' שהיו צפיה ונהל' מחבלי' חלי' י"ח ונפ"צ שם
 חלי' י"ב דנהא שכלור מרינו קוצר הרנוניס דחין לוקין עליו עיי'ש ונח' בהגותה מלינו פיי' נושונות
 וישושנת עונקים כלל י"ז ונפוי' יוד צני' רבי' פ"ח והארכתי צח' ליישן ונה שהקשה צקי' לב חריה
 צחולין קיב עיי'ש וקשה חייב חנר' לוקה על מנושל צשאר נשקין חו' ללי קדר כיון דכלור רק מנושל דהוא
 רבינו צעלמח. חף נראה דייב לא כי שהיו דעל ריניו חין לוקין רק היכי דנלאה חין זו שום איבא
 צה י"ל דהרינו' רק לאיקור חתי חנל חנר כיון דליכא עכ"ס צשאר נשקין ונליק עשה דכי חס ללי חס
 שוב כיון דליכא ריניו לוקה כן נלעדי'. אך קשה צללאו וחייב צישלו דצוה ליבא עשה כיון שנללה
 שוב חין זו עשה דיכ"א ללי חס כנוצור צחוקי פקחים דף ע"ז עיי'ש חייב שוב חין לוקה צללאו
 ואחייב צישלו וברנתי' כי להדיא צללאו וחייב צישלו חייב ונקות מרינו עיי'ש חולס נלעדי' כיון דהרינו'
 עיי'ב צללי' חתי לנלקות לענין שחר נשקין ולי קדר חייב י"ל דנורנה גיב לנלקות צללאו וחייב צישלו
 חנוס עדין לא הונח לנו לרנן דשאר נשקין ונקיה ולי קדר לית להו ורינו' חתי צללאו וחייב צישלו
 חייב ונלין דחייב ונקות צללאו וחייב צישלו. לכן נראה דצחונת אליבא דרבנן כיון דלי' לית להו וחתי
 הרינו' רק צללאו וחייב צישלו הוא צחונת רק לאיקורא ולא לנלקות דעל ריניו חין לוקין ונללא לפיי'
 לרבי לוקין ללאו וחייב צישלו ולרבנן חין לוקין רק לאיקורא איבא חיי' רשי' דהוא חליבא דנחן דנחייב
 צללאו וחייב צישלו היינו כרני ואי' ליק קוי הללי' דלבי' ילפי' מרינו' ללאו וחייב צישלו רק דפליגי
 צדק ואין כאן צכרות הפוכות. חה ענה ככונה ציה. ח' קוצר רבינו דנושנה חורה ליה חין ונוקדס
 ונחויחר צחורה ועיי'ן בהגותה הגרבי' רכצור' ציננות ד' ועיי'ן צפרית ונהרשי' חיל' קיי' ריי' נושום צדי
 רבינו חלו. ח' דכחיר שם נקשה רק לרבה מכלל דלצני' לא קשיא וכן צחונתה לא מקשה לצני' חלל
 נחא דעובר על מקלטה וכלל דכבוליה מודה כדנושמע ותיסין הש"ס חסיק הקטרות וקלח' עיי'ש. ח' חנר
 לורחא עשר רבינו החילוק בין ליק צחונתה שם ובין ליישכא דחרה דגס דלכלא חין נשי' דקושי' חחמ
 חוה

פרשת דברים

הארכע אותיות הנשארות גימטריא יצחק עם הכולל, ואות ע' רמו ליעקב שהוא אב ע' נפש, מטמין ברמ"ז זכות שלשת אבות, ודו"ק. (נחל קדומים)

ד

→ **אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל.** אלה ר"ת אבק לשון הרע, דבזה נכשלים כלן כמו שאמרו רוב בגול ומיעוט בעריות וכלן באבק לשון הרע. וזה רמו אלה אבק לשון הרע, אל כל ישראל דכלן נכשלים כאבק לשון הרע. מפרשים.

ואפשר לרמוז הדברים אשר דבר משה לרמוז על דברי תורה, דשתיים זו עיקרי הדת, לשמור הלשון מלשון הרע וכל דיבור אסור, ולעסוק בתורה, דבעוונתינו הרבים בשביל ביטול תורה נחרכ הכית, כמו שאמר הכתוב על עזכם את תורת, ומוכח בוודו חדש דגם חרבן בית שני בעון ביטול חוזה, וגלות זה המר והארון לתקן לשון הרע "זוה שנאמר הקול קול יעקב, הקול לעסוק בתורה, קול שלא לדבר לשון הרע. וכבר כתבנו בדרושים דהקנה של אדם הראשון לא נפגם, ועל כן עסק התורה מועיל מאד, וכלפי לייא הפוגם כלשון חמור מאד כי הוא פוגם אבר שלא פגם אדם הראשון, וכזה תלוי פגם היסוד, וזה רמו "קנה" עם הכולל בגימטריא "יוסף" שהוא יסוד. (תומח אנך)

ה

אלה הדברים אשר דיבר משה וכו'. אפשר לפרש דרך רמו, הכוונה, בעבר הירדן, כאשר ימות האדם ויעבור מנחל שוטף העולם הזה הדומה לירדן בשאון גליו להורידו,

א

אלה הדברים. כתב רבינו אפרים ז"ל קרי ביה הדברים בפתח, על דרך דָּבָר אֲתוּ לְדוֹר (מלשון מנהיג). אלה גימטריא ל"ו כמספר ל"ו צדיקים דלא פחית עלמא, עד כאן לשונו. ולפי דרכו יש לרמוז כי הצדיקים אל"ה מצוקי ארץ וישת עליהם תבל ודאי ניצוצי משה רבינו ע"ה מתנוצצים בהם, וכמו שכתב רבינו האר"י זצ"ל כמה שאמרו משה שפיר קאמרת דהנהגה הוא בכח משה רבינו ע"ה, וזה שאמר אלה הדברים אשר דיבר משה, דמשה הוא דיבר והנהיג, וכחו עזרם ומגינם.

(נחל קדומים)

ב

אלה הדברים. ראיתי בגליון רש"י כ"י שכתב "אלה הדברים אשר" ר"ת אמור לפני החלמידיים האומר דבר בפני רבו יתחייב מיתה אלא שיטול רשות. עד כאן דבריו. (נחל קדומים)

ג

אלה הדברים. כתב רבינו אפרים ז"ל, הדברים אשר דיבר משה ר"ת האדם, אשר יעשה אותם האדם וח"י גימטריא כ"ד ספרים. במדבר, גימטריא אברהם, בזכות אברהם. בערבה כערבות. (כמו שאמרו חז"ל על הפסוק מפי עוללים ויונקים יסדת עוז, שהתינוקות ערכה) מול סוף, דבזכות מילה עברו ים סוף, וזה שנאמר לגזר ים סוף לגזרים, קרי ביה לגזורים, ועוד האריך ברמז"ם עיין שם.

ואפשר לרמוז בערבה רמזים יצחק יעקב, הא כיצד, תיבת בערבה כשחסיר אות ע',

פרדס דברים א, א

וראה בטעמי מסורת המקרא לרבי יהודה החסיד ו"ל כאן הכותב: אלה - לשון קללה, היינו שאם לא ישמרו על התורה יהיו בקללה ע"כ. וי"ל עפ"י הנ"ל דאלה מרמו על ל"ו המסכתות וזהו הפי' לשמור על התורה, וג"כ שהמספר לה"ר מביא אלה - קללה לעצמו ולאחרים כמאחז"ל בתנחומא (פר' חוקת) שלשון הרע הורגת שלשה ע"ש ודו"ק.

וכ"ק אדמו"ר בעל הפני מנחם מגור זצ"ל רמו כתיבת דבר - שמרמות על לשון הרע. וכנאמר ונשמרת מכל דבר רע - לשון דיבור וזה הקשר בין תיבת אלה הדברים שמרמו על ענין לשון הרע, (ועוד הוסיף עפ"י דא"י בשל"ה הק' שאין לך פורענות שאין בה מחסא העגל. ועגל ר"ת עריות, גול לשה"ר, ובכל הג' דברים, האלו כתיב הלשון דבר, בעריות: ולא יראה בך ערות דבר. בגזל: על פי שנים עדים יקום דבר, ובלשה"ר כהנ"ל ודפח"ח.)

(ו) אלה הדברים (א, א) רש"י בר"פ ואלה המשפטים (שמות כ"א, א) מביא: אלה פסל את הראשונים וכו' ע"כ. והוא בחז"ל (ב"ר פרשה י"ב, ב) ועוד ע"ש. וצ"ע כאן מה שייך לפסול הראשונים - הרי קודם סיים באלה המצוות וגו'. והג"ר יוסף חון ז"ל בהגהותיו על המזרחי שנדפסו בקובץ בית אהרן וישראל ושנהו גליון ג עמ' ט"ו) כותב דאולי בתחילת ספר לא אמרינן כן ע"ש וי"ל, (ובשפ"א לקטים בפרשתנו הביא בשם המדרש דמש"כ כאן אלה - פסל את הראשונים וצ"ע היכן אי' כן.)

וי"ל בזה דהנה כתיב "הדברים", ודיבור הוא

אלה על ל"ט מלאכות, וכתב לבאר לפי"ו דהא דלא הוכיחם משה בפירוש על חילול שבת שעשו במדבר, רק כאן מרמו להם על כך בתיבת אלה עכ"ד ודפח"ח.

(ד) אלה הדברים (א, א). בבעל הטורים כאן הביא לרמו בהא דהדברים נאמרו לבני"ו ג' פעמים. בסיני באהל מועד ובערבות מואב, ועל כל מצוה נכרתו ט"ז בריתות (וכדאי' בסוטה ל"ו ע"ב) וס"ה הם מ"ח בריתות, וכנגדם הזהיר בתורה מ"ח פעמים על הגר שבה לידבק בתורה ע"ש. ובהג"ה הביא מב"מ (ני"ט) דאי' דבל"ו מקומות הזהירה התורה על הגר או במ"ו מקומות ע"ש. ועוד הביא מתוס' (קדושין ע:) שכתבו דבכ"ד מקומות הזהירה התורה ע"כ וצ"ע.

ותנא ושייר, ע"י בחינוך (מצוה ס"ג) שהביא בכ"א מקומות, ויש נוסחא בספר החינוך בכ"ד וע"ש במנ"ת, ובמסכת גרים (פ"ד ה"ב) אי': במקומות הרבה הזהירה התורה וכו' ע"כ ולא נכתב כלל מגין ומספר וצ"ע לברר כ"ז.

(ה) אלה הדברים (א, א). בחומת אנך לרבינו החיד"א זצ"ל הביא דאלה ר"ת: אבק לשון הרע. וזהו - אל כל ישראל - כי אחז"ל דבאבק לשון הרע נכשלים כולם ע"ש עוד מש"כ בזה. וי"ל לפי"ו מה שהבאתי לעיל (אות ג) מהפענח רוא דאלה מרמו על ל"ו מסכתות. וי"ל דהרי אחז"ל בערכין (ט"ו) מאי תקנתיה של מספרי לשון הרע - יעסוק בתורה ע"ש. וזה הרמז כאן, דהתקנה למספרי לה"ר - אבק לשון הרע, הוא ע"י לימוד אלה - ל"ו מסכתות הש"ס ודו"ק.

ברורים בזה כ"כ. וראה בשו"ת יהודה יעלה - מהר"י אסאד (ס"י א) מש"כ דברים נעימים ליישב הסתירות בענין זה ובקובץ צפונות (גליון ב עמ' ל"ח) מש"כ הג"ר שמואל לוריא ז"ל דבר בפלא בענין זה בשם הגר"א ז"ל, ובספר פרדס יוסף החדש (פר' קרח אות י"ח) בזה עוד חדשות.

עוד מובא בקובץ כרם שלמה (שנה ו ק"ו ט עמ' ל"ח) מהקדמת ספר דרך חיים להג"ר חיים ליפשיץ ז"ל המביא בשם הג"ר דוד אופנהיים ז"ל שמביא מחז"ל דאלה בגי' ל"ו, לרמו של"ו תוכחות הוכיח משה את בני"ו, והתחיל בא' שבט עד ו' אדר, ל"ו ימים כל יום הוכחה א' ע"ש. וצ"ע המקור לזה בחז"ל אצלנו.

עוד רמו כתיבת אלה כתב בספר נחלי אפרסמון כאן עפ"י דאי' בגמ' (שבת ע:) דעגבן ל"ט מלאכות בשבת ילפינן ממש"כ אלה הדברים - אלה בגי' ל"ו דברים - ב', וה' מרכה עוד א' ע"ש. וא"כ רמו יש כאן דע"י שמירת ל"ט מלאכות בשבת נמחלים העוונות וע"ש עוד כאריכות בזה. (גם י"ל הרמו עפ"י הירושלמי (פי' דפאה ה"ה) דלא מימנעי רבנן בין ה' לח' ע"ש וא"כ כשכתוב אלה הוה כאילו כתוב אלח והוא בגי' ל"ט ודו"ק. ועי' ברשב"א (ברכות ל"ה) בהא דאי' שם: אל תיקרי הלולים אלא חילולים. שכתב שאין הכוונה להחליף ה' בח' ע"ש אך בירושלמי הנ"ל מפורש על דרשא זו גופא דזה הביאור בדרשא זו, וגם הבבלי אית לי' דרשא זו, ראה בגליוני הש"ס להג"ר ענגיל (על ברכות שס) מדוכתי טובא ואכ"מ עוד בזה.)

(ובנר למאה כאן כתב ג"כ כהנ"ל לרמו בתיבת

וראה בהקדמת ספר עורה שחר הנקראת זרע גד ועמ' ט באריכות דברי הפענח רוא ורמזים נוספים בענין ע"ש היטב.

עוד כתב בפענח רוא (כאן דאלה גי': ל"ו לרמו על ל"ו צדיקים שבכל דור ע"כ. וכוונתו להא דמבואר בסוכה (פ"ה): לא פחות עלמא מתלתין ושייתא צדיקי וכו' ע"ש. אך בחולין (צ"ב) אי': מ"ה צדיקים שהעולם מתקיים בהם שלושים בא"י וט"ו כאן וכו' וצ"ב. וראה בבעל הטורים (כראשית ט"ו, ה) שאין דור שאין בו ל' צדיקים כאברהם אבינו ע"ש והוא דבר חידוש ועי' בפרדס יוסף החדש (פר' נשא אות ר"ג) בזה עוד.

עוד כתב בפענח רוא (כאן דאלה בגי' ל"ו לרמו על ל"ו מסכתות ע"כ. ויש לבאר הענין שנרמזים המסכתות בתחילת חומש זה עפ"י מש"כ כוה"ק (ה"ג ד' קפ"ה ע"א) דמשנה תורה מכוון כנגד תורה שבע"פ ע"ש ולפי"ו א"ש שנרמזים ל"ו המסכתות כאן בתחילת משנה תורה ודו"ק. ועי' בבאר היטב (א"ח ס"י תרמ"ה) דלולב בגי' ל"ו כנגד ל"ו מסכתות שבש"ס ע"ש, אך כ"ו צ"ע דבחז"ל (במדבר רבה פרשה י"ח, כ"א) אי' דיש ס' מסכתות ע"ש ובספר התשבי כתב דהכינוי גאון ניתן למי שהי' בקיא בס' מסכתות (כגי' גאון) ע"כ. והג"ר פיק בהקדמת ספרו שאילת שלום תמה דהרי יש ס"ג מסכתות ע"ש. וצ"ע. והרמב"ם בהקדמתו לפיה"מ (סדר ורע"ט) כתב דיש ס"א מסכתות (והיינו כיון שכולא נויקין חדא מסכתא היא ובי"ק ובי"מ ובי"ב כחדא חשיבי) וא"כ אין זה סותר למנין ס"ג הנ"ל. וכ"כ הסמ"ע בהקדמתו לחו"מ ע"ש. הנה שאין הדברים

ואל זה המסור על עיקר האור יבד עז פמנימו האמנה אם היה מוכא על האשועה לפרק לא היה מסמור: ידיל לקולק'...
[מכרז ב]

הוא מצטער רבנן. ויהי טעמייהו...
[מכרז ב]

הוא נמי שכיח אפיקורי דמצטער...
[מכרז ב]

לפיכא דא אמה לקיבה הא לא הוה...
[מכרז ב]

יבקי' דנרי ורוח אווה ויהי טעמייהו...
[מכרז ב]

לעיל דא אמה לקיבה הא לא הוה...
[מכרז ב]

לעיל דא אמה לקיבה הא לא הוה...
[מכרז ב]

לעיל דא אמה לקיבה הא לא הוה...
[מכרז ב]

לעיל דא אמה לקיבה הא לא הוה...
[מכרז ב]

ואל זה המסור על עיקר האור יבד עז פמנימו האמנה אם היה מוכא על האשועה לפרק לא היה מסמור: ידיל לקולק'...
[מכרז ב]

הוא מצטער רבנן. ויהי טעמייהו...
[מכרז ב]

הוא נמי שכיח אפיקורי דמצטער...
[מכרז ב]

לפיכא דא אמה לקיבה הא לא הוה...
[מכרז ב]

יבקי' דנרי ורוח אווה ויהי טעמייהו...
[מכרז ב]

לעיל דא אמה לקיבה הא לא הוה...
[מכרז ב]

לעיל דא אמה לקיבה הא לא הוה...
[מכרז ב]

לעיל דא אמה לקיבה הא לא הוה...
[מכרז ב]

לעיל דא אמה לקיבה הא לא הוה...
[מכרז ב]

אמר ר' אסי אין ספקין לאויה ישראל...
[מכרז ב]

דא אמה לקיבה הא לא הוה...
[מכרז ב]

כן, כי לא יבצר מהשי' להנהיג את כל העולם כולו ע"י נסים נגלים, וכאשר ברא השי' את העולם על אופן זה להתנהג ע"י הטבע ונסים נסתרים, בודאי כן ראוי להיות, מטעם זה או מטעמים אחרים הנודעים אליו יתברך: והנה כשקראו אל משה ואמר גשלתה אנשים לפנינו וכו', היו שני דרכים להעמיס בכוונתם, או כפשוטו לידע אם היא זבת חלב ודבש החזק הוא הרפה המעט הוא אם רב, ומה שאמרו את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים אשר נבוא אליהן יהי' פירושם אם היא זבת חלב ודבש ואם מושב הארץ טוב, וכמו שצוה משה למרגלים הטובה היא אם רעה, ויש להעמיס בכוונתם כמו שפירש"י אין דרך שאין בה עקמימות ואת הערים אשר נבוא אליהן תחילה כמ"ש הרמב"ן שכן דרך כל מבכשי ארצות, ואף שאינם צריכין לכך שהרי כל הנתגתם היתה דרך נס, הם בחרו לעצמם שתיה' ההנהגה מלובשת בטבע, באשר זהו צורך גבוה ביותר כנ"ל ובכרו את תועלת צורך גבוה על פני התועלת העצמית, וזה סובל יותר פירוש הדברים בפשיטות את הדרך אשר נעלה ואת הערים אשר נבוא אליהן, וע"כ ממה נפשך ראה משה להסכים עמהם, אם כוונתם דרך הראשון יצדק המשל שהביא רש"י איני מנסה עוד מעתה, ואם על הדרך השני הרי כוונתם רצוני' מאד להשליך מנגד את תועלתם העצמית נגד צורך גבוה, וכאשר הסכים עמהם ועדיין היו מבקשים לשלוח המרגלים לא נשאר לפני משה לחשוב עליהם אלא שכוונתם הדרך השני, והוטב הדבר מאד בעיני משה: אך כבר אמרנו במקום אחר שהנהגה הנסית הנגלית מתיחסת למשה והנהגה המלובשת בטבע מתיחסת ליהושע, והנה אלדד ומידד היו מתנבאים כמתנה משה מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ, והוכתנו מדברי המדרש וכן מפורש בשי"ס (סנהדרין י"ו) שמשא לא ידע מנבואה זאת, וע"כ תמצא שמשא הוכיח את ישראל ואומר אליכם לא תערצון ולא תיראון מהם ה' אלקיכם ההולך לפניכם הוא ילחם לכם ככל אשר עשה אתכם במצרים לעיניכם ובמדבר אשר ראית וגו' ובדבר הזה אינכם

מאמינים וגו', ולא מצינו שהשיבו אותו דבר ובאמת היא קושיא שאין עלי' תשובה, האחר שראו נסים נגלים כ"כ מדוע לא האמינו לכבוש את מלכי כנען, שבדאי נס קריעת ים סוף או הנסים שבכל יום, עמוד ענן ועמוד אש והמק, הם יותר פלא מלכבוש את מלכי כנען אפילו יהי' כגובה ארזים גבהם כמובן, אך התירוץ לזה הוא פשוט, שבאשר שמעו מאלדד ומידד שמשא מת ויהושע מכניס את ישראל לארץ, והם היו חכמים גדולים והבינו ענין משה ויהושע, ע"כ הבינו שאין ראוי' מן הנהגת המדבר להנהגת ארץ ישראל, שהרי שם לא יהיו נסים נגלים אלא מלובשים בטבע, והנה היה מתיראים, אבל לא היו יכולים לומר זה למשה, כיוון שמשא לא ידע מנבואת אלדד ומידד ולא אורח ארעא לספר לו נבואה זו כמובן: והנה אח"כ שלא רצו לעלות לא"י מחמת פחד יושבי הארץ וטעמו של דבר העלימו ממשא, שפט משה למפרע שמה שאמרו נשלחה אנשים לפנינו הוא בפשיטות מחמת חסרון אמונה, ולא הועיל במה שהתרצה להם כמשל שברש"י, ואין זה אלא רוע לב על כן היתה הוכחתם שלימה, וזה וייתב בעיני ולא בעיני המקום, אנכי חשבותי לכם לטובה שאחם אינכם משגיחים לתועלתכם אלא צורך גבוה, שזה הוא דרך משה שלא השגיח לצורך עצמו כלל וכמ"ש וירד משה מן ההר אל העם, וברש"י מלמד שלא הי' פונה לעסקיו אלא מן ההר אל העם וכבר דברנו מזה, וזהו לשון בעיני שהוא דוגמא דידי, אבל לא בעיני המקום היוודע תעלומות לב ידע מראש שלא היתה כוונתכם לטובה:

שנת תרע"ה

במדרש תנחומא, יתברך שמו של משה הקב"ה יתברך ויתעלה זכרו, שכל הנסים שעשה לישראל במדבר כך עתיד לעשות להם בציון, במדבר כתיב אלה הדברים וציון כתיב אשים מחשב לפניהם לאור ומעקשים למישור אלה הדברים עשיתים ולא עובתים, ואינו מובן מה שייכות ומה ענין זה לזה:

ונראה לפרש עפי' מה שהגיד כ"כ אבי אדמ"ר זצלה"ה שמשנת תורה באשר משה מפי עצמו אמרה וזאה שהיא אמצעי בין תורה שבכתב לתורה שבע"פ, עכ"ד. ונראה לפרש דבריו הקרושים עפי' מאמרם ז"ל (נדרים כ"ב) אלמלא (לא) חטאו ישראל לא ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע מפני תחומי הארץ, ואין הפירוש שלא היתה לישראל תורה שבע"פ, ח"ו לומר כן כי תורה שבע"פ היא מצימות תורה שבכתב ולא יתכן זו בלי זו, ובלתי תורה שבע"פ לא תודע שום מצוה כיצד לעשותה, תפילין מהן וציצית מהן, וכדומה, אלא הפירוש יובן כעין אמרם ז"ל (שיה"ש פ"א) בעשרת הדברות שהי' הדיבור עצמו מחויר על כל אחד מישראל ואומר לו מקבלני אתה עליך כך וכך מצוה יש בי וכו' כך וכך קלין ותמורין כך וכך ג"ש וכו', והיינו דכל תרי"ג המצוות ופרטיהן כולם נרמזים בעשרת הדברות כברש"י (סוף פרשת משפטים), אלא שזה בתכלית ההעלם וההסתה, ואז באשר היו ישראל בתכלית ההודכות היו רואים באותן חיבות של הדברות כל הרמזים מכל המצוות לכל פרטי פרטיהן עד שלא היו צדיקים פירוש, אך לא התמידו בשיעור ההכחות זה ותיכף נשתנו באמרם דבר אתה עטנו וגשמעה, ומ"מ אלמלא חטאו בעגל היתה תורה שבכתב כ"כ מאירה לפנייהם עד שהיו רואים הפירוש של המצוה נרמו בכתוב כאילו הי' כתוב מפורש, ולמשל מצות תפילין שמתבוננות והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין עיניך, היו רואים בעיניהם כל הלכות תפילין וכל הלכה למשה מסיני שבהן גלויין ומפורשין עד שלא נשאר ספק בצורת הפתיח והפרשיות ורצועותיהן, ולא הי' נצרך לבאר להם בעל פה שפירוש מצוה זו הוא כך ומצוה זו הוא כך, כי היו להם עינים פקוחות לראות מתוך הכתב כל הרמזים לכל הפרטים, וכן כל זכרי אגדה וסודות התורה, וכן כל דברי מטר המעוררים את לב שומעם עד דכוכה של נפש, וכל דברי הנביאים, הכל היו רואים מתוך הכתב של חמשה חומשי תורה, כי באמת הכל נרמו בתורה שבכתב

כאמרם ז"ל (תענית ט'), מי איכא מידי דכתיבי בכתובי דלא רמיזי באורייתא, אלא מחמת החטא נסתמו עיניהם והיו צריכין לביאור שבע"פ, וחכמי השי"ס היו עוסקים כל ימיהם למצוא את הפירוש שבע"פ נרמו בתורה שבכתב, היו מאחדין את תורה שבכתב ותורה שבע"פ, וזה גורם יחוד בכל העולמות, ותחת אשר קודם החטא הי' תמיד באחדות, אבל אחר החטא שנגרן מפריד אלוף ונעשה פירוד בין תורה שבכתב לתורה שבע"פ עד שתורה שבע"פ אינה נראית מתוך הכתב, מתקנין זה חכמי ישראל בתורתם, והדברים עתיקים, והיו ענין רע"ק שהי' דורש על כל קוץ וקוץ תלי תלין של הלכות (מנחות כ"ט):

ולפי האמור יובנו דברי קודש של כ"כ אבי אדמ"ר זצלה"ה שמשנת תורה היא ממוצעת בין תורה שבכתב לתורה שבע"פ, והיינו באשר משה מפי עצמו אמרה, ואיננה מובדלת ומרוממת מישראל כמו ארבעה הספרים הקודמים, וע"כ במשנה תורה נראות ביותר הדרשות ואפילו חכמי ישראל שלא הגיעו למדרגת רע"ק לדרוש בכל התורה על כל קוץ וקוץ תלי תלין של הלכות, במשנה תורה הי' נקל להם ביותר למצוא את הנרמו ולהבין מתוך הכתב את פרטי המצוות שנתפרשו בע"פ, וכן נקל הי' ביותר לחכמי ישראל למצוא דברי אגדה וסודות התורה במשנה תורה, וכן דברי מוסר שבמשנה תורה הודדים יותר לתוך עומק לב ישראל ומעוררים ביותר, וכמו שהגיד היהודי הקדוש זצ"ל מפרשיסחא שהמוכר שבספרי מוסר הוא ספר משנה תורה והי' מזהיר לתלמידיו ללמוד תמיד משנה תורה לעורר לבבם, והטעם שבאשר יש באדם יותר קירוב ושייכות אלי' נכנסין ביותר הדברים ללב ומגלין אוון למוסר, ע"כ נתשבת משנה תורה לאמצעי בין תורה שבכתב הסתומה ובין תורה שבע"פ הנגלית:

והנה כך הוא אתנו היום, ומובן מזה איד היו הדברים בעת דיבר משה אל בני ישראל, שבדאי הדברים היו מאירין ובהירין והיו נראין מתוכן כל פרטי הפרטים, הן בהלכה והן באגדה וסודות התורה והן בדברי מוסר,

והיו כעין עשרת הדברות שהיו מאירים מתוכם כל הפרטים כנ"ל:

והנה אמרו ז"ל (במדבר פ"ט) אלה הדברים עשיתם ולא עובתים אעשה אין כתיב כאן אלא עשיתם שכבר עשיתי לרע"ק וחבריו. והנה מפורש אמרו שזה הפסוק מדבר מהתגלות התורה. ונראה דלפי"מ שאמרנו לעיל, דשלשה חלקי תורה הם, הלכות ואגדה ודו"י התורה ודברי מוסר. ויש להוסיף דברים, ששלשה חלקי תורה אלה הם לעומת גוף ונפש ושכל שבאדם. הלכות להורות האדם את המעשה אשר יעשה בכל פרטי מצוות התורה הן לעומת גוף האדם, והיינו שע"י הלכות מצוות התורה בפועל מקדש את כל בחינות האדם ואפילו גופו הקרוץ מחומר נמי נעשה קודש, וזה רבותא יותר מלקדש את המדרגות הגבוהות שבאדם שהם הנפש והשכל, ומ"מ הלכות מתיחסות לעומת גוף האדם. ודברי מוסר מתיחסים לנפש שמתפעלת ומתרגשת מדברי מוסר. והאגדה ורוי התורה מתיחסים לשכל האדם לבד, ובוזה יתפרש כל הכתוב (ישע"י מ"ב) והולכתי עורים בדרך לא ידעו בנתיבות לא ידעו אדריכם אשים מחשך לפניהם לאור ומעקשים למישור אלה הדברים עשיתם ולא עובתים. והולכתי עורים בדרך לא ידעו בנתיבות לא ידעו אדריכם" הוא חלק ההלכה של תורה, וכש"ס (ריש קידושין) שהתורה נקראת דרך שנאמר והודעת להם את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו. אי"כ יצדק הלשון והולכתי עורים בדרך לא ידעו עם חלק ההלכות שבעש"י, ויש לומר שבאשר יש מצוות המתקיימות במחשבה בלי מעשה, לזה הכפיל לומר בנתיב לא ידעו אדריכם. ועיין בהקדמת ספר נתיבות עולם בהפרש שבין דרך לנתיב, שדרך הוא לכל ונתיב הוא ליחידים. והיינו נמי לפי דרכנו שחלק המעשה הוא בשוה לכל אדם, שכל ישראל מניחים תפילין בשוה, אבל מצוות שבמחשבה אינן דעתם של בני אדם שוות, ויש המבין יותר, ע"כ חלק הכתוב לשנים לזה דרך ולזה נתיבה. והוסיף הכתוב לאמור "אשים מחשך לפניהם לאור" הוא חלק האגדה ורוי

התורה, אור בגמטריא רז. ומעקשים למישור" הוא חלק המוסר שהוא לפשט העקמימות שבלב. והיינו שהגביא מבטיח את ישראל לעתיד שיתגלו להם שלשה חלקי התורה מעצמם ויבינו במקרא כל הרמזים וכל התורה שבע"פ. והוא כעין שאמר הכתוב (ירמי' ל"א) ולא ילמדו עוד איש את רעהו וגו' לאמור דעו את ה' כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם, ולימוד יצדק על התורה שבע"פ הנמסר מאיש לאיש, אבל אז הכל יראו מתוך הכתב כל הכוונה. "אלה הדברים עשיתם ולא עובתים" כבר עשיתם לרע"ק וחבריו, היינו שדרש על כל קוץ וקוץ תלי תליו של הלכות:

ולפי האמור מובן אשר אלה הדברים דמשנה"ת תורה, ואלה הדברים עשיתם ולא עובתים, ענין אחד להם, שהלשון אלה הוא כמו מורה באצבע על דבר הנגלה, שוו היתה כוונת משרע"ה עם משנה תורה, וזה ה' אלה הדברים שנתגלו לרע"ק וחבריו, ועתיד לעשות לציון.

ויש לומר שקצת מזה הוא בכל שבת, שהנפשות בהכרח מזוככות ומרגישות יותר מבימי החול. וזה שאיתא (תדבאר פ' א') שבת יעשה כולו תורה, ששבת מסוגל לפקוח עינים עורות לחרגיש כוונת התורה. ויש לומר שזהו ענין נר של שבת המאיר את העינים. וזהו שבזמירות נזמין לה השתא בפתורא חדתא ובמנרתא טבתא דנהרא על רישין, ואפשר שמטעם זה היא מצות קריאת התורה כשבת:

ואומר אליכם בעת ההיא לאמור. ובמדרש באיוו עת ר' יחנן אמר בעת יתרו מגיין שכך כתוב כי כבד ממך הדבר וגו', ר' חייא אמר בעת מתאוננים שנאמר לא אוכל אנכי לבדי וגו'. ויש להבין למה הפסיק כאן בפרשת מינוי הדיינים, ולדברי ר"ח דבעת ההיא בעת המתאוננים ניהא, אך לדעת ר"י בעת יתרו מה ענינו לכאן אחר המאמר ר"ב לכם שבת בהר הזה שהי' בעת שילחו לארצו, ובהכרח לומר דמינוי הדיינים קודם לכן הי' ימים רבים אפילו למ"ד יתרו אחר

מתן תורה בא, וכ"ש למ"ד קודם מ"ת בא, וברש"י (פ"י יתרו) שהי' ממחרת יו"ט, ומה ענינו לכאן שמדבר משנה השנית באייר. ודברי ר"ח דבעת ההיא קאי על עדת מתאוננים קשה מצד אחר ששם לא הי' מינוי הזקנים לדיינים אלא לנבואה ולא היו אלא שבעים, וכאן מפורש שרי אלפים ושרי מאות ושרי חמשים ושרי עשרות. וראיתי במפרשי המדרש שדעת ר"ח שעד עת המתאוננים לא מינה משרע"ה שופטים עליהם, וזה קשה מן הראשונות למה היתה כזאת לאחר מצוה שנצטוה בה כפירש"י (שמות י"ח כ"ג) בפסוק וצוך אלקים ויכלת עמוד:

ונראה לפרש דהגב ידוע דכיבוש ארץ ישראל היתה למעלה ולמטה, דכל כמה שהכניעו את כחות הרע למעלן נכנעו האומות למטן. ובמדרש (דב"ר פ"א ס"י כ"ב) לאסור מלכיהם בזיקים ומהו מלכיהם א"ר תנחומא אלו הם מלכי עובדי ע"ז ונכבדיהם בכבלי ברזל אלו שריהם של מעלן שאין הקב"ה פורע מאומה עד שפורע משרו תחילה. ויש להבין שלכאורה הכנעת השרים למעלה היא רק ביד ה' או"כ איך יתכן המצוה לישראל לכבוש האומות שלמטן, ממ"ג אם כבר נפלו השרים של מעלה ממילא האומות של מטן כלא היו וגברא קטילא קטלו, ואם עוד לא נפלו שריהם של מעלה א"א לכבוש האומות של מטן. אך יובן עפ"י דברי רש"י (הוריות י"א) בנא דגב סורו רע פירש"י דהיינו יצר הרע ששר שלו רע הוא. וזקדק כ"ק אדמו"ר וצללה"ה מזה דשר של האומה הוא היצה"ר שלה. והנה ידוע דשבעה מלכי כנען הם לעומת שבע המדות הרעות. וא"כ השרים שלהם הם היצה"ר שלהם המושך אותם למדות הרעות. והנה בוותיק (ח"א ר"א) אל תאמר אשלמה רע, ת"ח וכו' ואי סטי בר נש לשמאלא כדן אתתקף יצר"ע על יצ"ט ומאן דהוה פגים אשלים ל' בחטאוי דהא לא אשתלים דא מגוולא אלא בחטאין דבני נשא. עכ"ל. והנה ידוע דכמו בפרט כן בכלל דלא אשתלים יצה"ר בעלמא אלא בחטאין דבני נשא. והיינו דבגונוי דחטאין מתגבר היצה"ר של אותו

החטא בעולם. ומובן דה"ה להיפוך, דבאם ישראל עוקרין יצה"ר מלבם לעומתם נחלש יצה"ר מכלל העולם. וע"כ במה שישראל עוקרין מלבם שבע המדות הרעות, כזה עצמו עוקרין יצה"ר זה מכלל העולם, וזה עצמו הוא מפלת שרי מלכי כנען למעלה, וא"כ שפיר מובנת מצוה כיבוש הארץ למעלה ולמטה:

אך הנה ידוע שיש שני מינוי יצה"ר. יש שיודע שהוא חטא ומסיתהו לעבור, ויש מין יצה"ר עוד יותר גרוע שהוא מטמין ומצפין עצמו בקרב לב האדם עד שאיננו נרגש אלא כל מעשיו הוא להרדים את האדם ולקררו ולהחליק את הרע בעיניו ולאט לאט הוא חופר שחת תחתיו, ובאשר השינוי איננו פתאומי עדיין מתברך בלבבו שאיננו נופל מעדת ישראל הכשרים, ואולי עוד טוב וצדיק מהם. והנה בש"ס סוכה (נ"ב) שבעה שמות יש ליצה"ר רע ערל טמא שונא מכשול אבן צפוני. ונראה שששת שמותיו הראשונים הם יצה"ר ממין הראשון שהוא חטא, ושמו השביעי צפוני אמרו בש"ס שם מפני שצפון ועומד בלבו של אדם, והו יצה"ר ממין השני שהוא מטמין ומצפין עצמו כנ"ל, וידוע שבכל מספר שבעה השביעי שקול כולם או יותר מכולם, וע"כ מין יצה"ר זה הוא גרוע מכולם, וצריך שמירה יתירה ממנו:

ויש לומר דשני מינוי יצה"ר אלה רמוזין בארבע מלכויות דרביעית שקולה או יתירה משלשתן כבמדרש (ויק"ר פ' י"ג), אף כי ענין שלש הראשונות שמושכין לע"ז ג"ע ושפ"ד כבמהר"ל שאין עוד עבירה חמורה מהם, מ"מ יתרה עליהן הרביעית שיש בה עם כל שלש אלה גם כן ההסתר להצפין עצמה עם כל רעתה שגולת חתומסת ומראה א"ע כאילו היא מצעת את הבימה, וכבב"ר (פ' ס"ה) שלפיכך גמשלה לחויר שעם כל הטומאה שלו מבפנים יש לו סימן טהרה מבחוץ ופושט טלפיו ומראה שהוא טהור, וע"כ הוא גרוע מהכל, כמו שהגיד כ"ק אבי אדמו"ר וצללה"ה שכל דבר שבהעלם ובהסתר כהו גדול יותר

אם קטן בן שנה אשר לא ידע כי מצואתו לא רוחץ ואיך נעזי פנינו אנהנו לבקש כן. אם כן איפוא אין לנו להתפלל רק על צרות כלל ישראל במקום שיש חלול שמו יתברך שמו אשר אך למענו יעשה. וגם בצרות יחיד יתפלל על זה האופן כמאמר חכמינו זכרונם לברכה (סנהדרין מו). אמר רבי מאיר בזמן שהאדם מצטער שכינה מה לשון אומרת קלני מראשי כו'. וכביכול משתתף הוא בצער של כל יחיד וכמו שאמרו (שבת קמה): לא די שחוטאים אלא שמטריחים אותי איזה פורענות להביא כו'. כי כביכול זהו לטורח עליו. ולזה כווננו חכמינו זכרונם לברכה (ברכות סג). כל המשתתף שם שמים בצער כופלין לו פרנסתו [נפש החיים שער ב פרק יב ד' ו' ע"א ע"ב] כי מצטער הוא על צער המגיע לו יתברך שמו מצערו. ובגלל הדבר הזה יקשיב ה' וישמע לו להסיר צערו:

ומה שאמרו כופלין לו כי על דרך זה יצטער האדם על שני מיני צער שגורם לו יתברך שמו כביכול. כי לא לבד בעת כוא היסורים על האדם גרם צער למעלה כי אם גם בעת אשר חטא האדם ואז היה הצער כביכול יותר נעלה. כמו בן המתפתה ביינו ונפל ושבך מפרקתו והוא אינו יודע מאומה מזה כמו שכתוב (משלי כג. לה): הכוני כל חליתי הלמוני כל ידעתי. אך אכיו מרגיש תיכף הצער ושלח לדרוש ברופאים אם יחיה מחולי זה וכאשר הרופאים בשרוהו על חייו אך לקחו אותו וקשרו השכר באגד ובקשר אמיץ וכאשר סר יינו מעליו והיה כאחד האדם והתחיל מר צורח על כאבו ואביו מצטער מזעקתו ומקול אנחתו אבל עם כל זה הוא רק קצת צער לעומת הצער הראשון שהיה לו מקודם אשר דאג על חייו. כן ממש הוא תורת חטאת האדם ויסוריו כי בעת יסוריו ותיקון מכתו וקלקלתו אז הוא מרגיש ולא בעת החטא אשר מכתו טריה. אך עם כל זה אם יצטער על הצער המגיע

את רעהו חיים בלענו. רבי הנניא בן תרדיון →

למעלה מיסוריו יסורו ממנו. וכל שכן אם יצטער על צער המגיע ממנו כשעת חטאו וישוב על חטאו שעל הצער הזה יקבל שכרו כמאמר חכמינו זכרונם לברכה (יומא פו): זדונות נעשו לו כזכויות לזה אמרו "כופלין לו" על שני מיני הצער הנזכרים לעיל. וזהו מה שאמר הכתוב (ישעיה מ, א): נחמו נחמו עמי וגו' כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה. לא אמר ככל חטאתיה כי אם בכל חטאתיה כי בכל חטא לקחה שחי פעמים על שני מיני הצער אשר נצטערה עליהם. על כל פנים התפלה צריכה להיות לא על צער שלנו כי אם על צער השכינה וכמו שכתוב גבי חנה (שמואל"א א, י) שהיתה מרת נפש עם כל זה ותתפלל אך על ה' וכמו שאמרו (ברכות לא): שהטיחה דברים כלפי מעלה רצה לומר למה יגיע לך צער מזה וכן לשבחו של משה דרשו רבותינו זכרונם לברכה (שם לב). אל תקרי אל ה' אלא על ה'. ועל דרך זה יוכן מה שאמרו במשנה וכי ידיו של משה כו' אלא כל זמן שמסתכלין כלפי מעלה רצונם לומר לחוש להפגם של מעלה אז היו גוברים ונוצחים. וכן יעצנו התנא הוי מתפלל בשלומה של מלכות שמים ובשלומה יהיה לך שלום:

ואמר שאלמלא מוראה כו'. כי כבר כתבתי כמה פעמים שיראת העונש מועיל שעל ידי זה לא ירא לא מחיות ופתנים. והבלתי ירא מה' מוכן ומוכרח לירא מקטן שבמזיקין. ולכך הוי מתפלל כו' שעל ידי כך לא יבלע איש לרעהו ואחרי זה ישוב הדבר מפני יראת הרוממות:

איש את רעהו כו'. ירצה כי המה יותר גרועים מדגים שבים

אומר: שנים שיושבין ואין ביניהן דברי תורה, הרי זה מושב לצים, שנאמר (תהלים א): ובמושב לצים לא ישב. אבל שנים שיושבין ויש ביניהם דברי תורה, שכינה ביניהם, שנאמר (מלאכי ג): או נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע, ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ה' ולחשבי שמו. אין לי אלא שנים, מנין שאפלו אחד שיושב ועוסק בתורה, שהקדוש ברוך הוא קובע לו שכר? שנאמר (איכה ג): ישב בדרך וידם כי נטל עליו.

שהגדול בולע את הקטן. אבל בכני אדם איש את רעהו אף כי גדול הוא כמוהו (וכן פירש המדרש שמואל):

שנים שיושבים ואין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב לצים. רצה לומר ביניהם אין דברי תורה אבל לומדין כל אחד בפני עצמו והוא לאות כי כל אחד מתלוצץ על תורת חברו:

אבל שנים כו' נדברו. ולא אמרו דברו כי אם נדברו כי אם ילמדו יחד לשם שמים שמה שלא יבינו חברו או אין תכליתו מה שידבר הוא רק מה שידבר חברו והוא יקשיב מה שלא יבין

ג רבי שמעון אומר: שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה, כאלו אכלו מזבחי מתים, שנאמר (ישעיה כח): כי כל שלחנות מלאו קיא צאה בלי מקום. אבל שלשה שאכלו על שלחן אחד ואמרו עליו דברי תורה, כאלו אכלו משלחנו של מקום, שנאמר (יחזקאל מא): וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'.

ולזה אמרו נדברו כי כל אחד נדבר מחבירו וחבירו הוא המדבר ולכן סיים במדרש בשכר זה הקב"ה שומע תפלתו שנאמר ויקשב וגו'. והוא מדה כנגד מדה נגד שעשה אזנו כאפרכסת ושמע דברי חברו ולא החשיב דברי עצמו לכך הקדוש ברוך הוא גם כן שומע תפלתו:

שלשה שאכלו כו'. יובן על פי הכתוב ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים ואמרו חכמינו זכרונם לברכה (סנהדרין סד). פעור עבודתה כהתרוה. והנה מה כיונו כזה לעשות דבר בזוי כזה לאלהיהם. אך ידוע דברי קדוש ה' מכובד האלהי מורינו הרב חיים וויטאל ז"ל על פסוק (דברים ת, ג): כי לא על הלתם לברו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה'. הענין הוא כי ודאי הנשמה אינה ניזונת מהלתם הגשמי. אך בשעה שאמר הקב"ה "תוצא הארץ דשא" וכן כל המאורות נוצר מהבל פיו יתברך שמו כח להדבר ההוא ומקיים הדבר ובהעדר השגחתו וכחו יעדר גם

בן דודי בין הבנים. מודעין יתי, פן רבון עלמא [אי] ומשפח ביני

רש"י

בן דודי בין הבנים. הונומה. כך הקב"ה מכל האלים נחמ, לפיכך נללו סממתי ושכתי. ומדרכ אגדה, המפוס הוא הכל נורמים הימנו לפי שאין לו כל כך נרמו כל האומות מעל הקב"ה נממן מורה, אצל אני נללו סממתי ושכתי:

מצודת דוד

היה מתוק לחכי, מה שלא נמצא באילני סרק. וכאילו חאמר עם כי מול שאר הבחורים מצאתי מעט מן החוק, עם כל זה חמדתי לשבת בצלך כי פרי חכמתך יערב לחכי. וטוב לחסות בצל החכמה מבצל הכסף. והנמשל הוא לומר שאמרה כנסת ישראל אף שהנאת העבירה ועובדי גילולים ממהרת לכא בעולם הזה, כצל האילן שההנאה בא ממנה מיד כאשר ישב איש תחתיו, עם כל זה משכתי ידי מן העבירה ומעובדי גילולים ודבקתי בך, כי פרי הגמול בעולם הבא ערבה עלי ביותר, עם כי היא מתאחרת לכא:

ספורנו

גן בצל חמדתי וישכתי. במתן תורה כאמור והם תוכו לרגליך:

ראשון לציון

בפניהם והם לעצי היער, וזה אמרה כנגד מה ששכח אותה כשושנה בין החוחים. ובמסכת שבת אמרו אמר ר' זנינא בר חמא מאי דכתיב כתפוח וגו', למה נמשלו ישראל לתפוח, ולומר לך מה התפוח פרוי קודם לעליו, אף ישראל הקדימו נעשה לנשמע עד פאן, והקשו החוס' ב' קושיות, הא' שהתפוח אינו כן כאשר עינינו רואות, ואמרו שתפוח זה אחרו. והקשו עוד במה שאמר כתפוח הוא עץ דור שהוא הקב"ה, והניחו הדבר בחימה. ובספרי חפץ ה' ישכתי, אלא דכהניעי למקורן של דברים ראיתי כי לא יצאתי ידי חובה כמ"ש בענין זה, גם מה שפירש מהרש"א שרודי שאמר בכאן הוא ישראל, לא ראיתי שיישב כלום. גם מה שפירש הר"ף הן אמת, כי הביא סמוכות לדרשא זו, אבל לא תמצא שיאמר בלשון זכר על ישראל בכל שיר השירים, אלא הוא מדבר עמה ביחוס הנקבה והיא בלשון ירד. אכן במה שהקדמתי לך בתחלת שיר השירים כי המעשה שעושה הוא עצמו השיר והשכח כי מהמעשה נולד השיר, כי הדברים בלי מעשה אינם כלום, כמו שפירשתי בפסוק ישקני מנישקות פיהו וגו'. ובזה יבא על נכון ולא קשיא, דהנה ממה שמשבחת כנסת ישראל להקב"ה כתפוח, לזה כי עשתה מעשה שהוא עצמו התפוח שאומרת לזה אמר שהקדימה נעשה, פירוש דהנה ראשון שיוצא מהתפוח הוא הפרי, לזה אמר נעשה. ואחר כך הוציא העלין, לזה אמרה ונשמע, לזה אמר כנסת ישראל כתפוח זכר כן דודי,

מדרשי חז"ל

ירחוק, כך אמר להם משה לישראל, אם מבקשים אתם להגאל כדבר קל אתם נגאלין, ולקחתם אגורה אוזב קטלחתם וגו' (שהש"ר). בצל חמדתי וישכתי. א"ר לוי: שלש תקות טובות קו

מלאכי, בעדן דאתגלי ופריו מתוק לחכי: א הביאני אל בית היין → על מורא דסיני, בזמן

רש"י

דיבה אורייתא לעמיה, ביהיא שעתא בפלל שכניתיה רנינית למתב, ופתגמי אורייתיה בסימן על מוריני, ושכר פקודיו נטרין לי לעלמא דאתי: דאמרת כנשתא דישראל אעיל יתי יי לבית מתיבת מדרשא דישראל דסיני, למילף אורייתא מפום משה ספרא רבא, ומיקם פקודיו קבילות עלי בחבתא, ואמריית, כל דפקוד יי אעביד ואשמע:

רש"י

(ד) אל בית היין. אהל מועד ששם ניתנו פרטיה ומלואיה של חוכה:

מצודת ציון

ג) לחכי. החיך הוא מה שממעל להלשון: (ד) הביאני. (ד) הביאני אל בית היין. כאילו למולו מדברת לאמר עבר במקום עתיד: מתאוה אני שתביא אותי אל בית היין, להתענג כי במקום רואים לפרסם חיבתך אלי:

מצודת דוד

ה) לחכי. החיך הוא מה שממעל להלשון: (ד) הביאני. (ד) הביאני אל בית היין. כאילו למולו מדברת לאמר עבר במקום עתיד: מתאוה אני שתביא אותי אל בית היין, להתענג כי במקום רואים לפרסם חיבתך אלי:

ספורנו

ופריו מתוק לחכי. כאמור ושמענו ועשנו. ובכן: (ד) הביאני אל בית היין. אל ארץ ישראל שהיה מקום כל הענג ומזון שלא בצער. כאמרו זכתי חלב ודבש:

ראשון לציון

יש בו אופן הנאה. וכנגד ד' דברים אשר ביין הם בחורה פרד"ס. הפשט הוא כנגד הנאת המאכל שסועד שיש כיוצא בו ביין. הדרש הוא כנגד השמחה, כמו שאמרו רז"ל דברי אגדה מושכין את הלב ומשמחין אותו. הרמז הוא כנגד הריח שהוא דבר שאינו גוף אלא היולי ונרמו שם כך הוא הריח טוב. הסוד הוא דבר שאמרתו בענין השכרות, והוא סוד דבר שצריך להפשיט חומרותיו ולא יהיה סמוך ככל האופנים החומריים, כמעשה אשר יקרה לאדם בשעת פרידת הנשמה מהגוף אשר מתטרפת דעתו של אדם, זה אינו אלא דוגמא, כי אופן זה של החורה המצאתו הוא כי מרוב התלהבותו בחורה עד אשר חשכת נפשו ממנו ולא ידע מה לעשות, והנפש מצד עצמה מיושבת כעצמה כדרך אשר היא חושבת בו. וענין זה ימצא בכנסים בעומק התורה:

מדרשי חז"ל

ופריו מתוק לחכי. א"ר יצחק: אלו י"ב חדש שעשו ישראל לפני הר סיני, מתמתקים בדברי תורה. מה טעם ופריו מתוק לחכי, לחכי היה מתוק אבל לחיך אומות העולם היה כר. (שם). הביאני המלך וגו'. רבי יהודה אומר: אמרה כנסת ישראל הביאני הקב"ה למרחף גדול של יין, זה סיני, ושם ראיתי מיכאל ודגלו, גבריאל ודגלו, וראו עיני דגלים של מעלה ואהבתי אותם, באותה שעה אמר הקב"ה למשה, הואיל ורצונם של בני לתנות בדגלים יתנו בדגלים, הדא הוא דכתיב איש על דגלו באותו. (שהש"ר).

וְדַגְלוּ עָלַי אַהֲבָה: הַסְּמֹכוּנִי בְּאַשְׁשִׁישׁוֹת הַיּוֹבְעֵדִין דִּי שְׁמַעִית ית

רש"י

ודגלו עלי אהבה. וקטנתי שדגלתי אלו אהבה (ה) סמכוני. עתה נמדת המולים, נאששתי ענבים לו היא עלי, עודני וזכרת אהבתי ודגלו, אששתי ענבים:

מצודת דוד

ודגלו עלי אהבה. הרמת דגלו עלי להראות לכל שאני לו וטר למשמעתי, זה תחשב לי הראות אהבה וזכה יתירה. והנמשל הוא לומר מתאוה אני להשרות

כי שכיתן לעץ כל העובדי גילולים, לפרסם הדבר שאני לו לעם היא חביבה עלי מאד: (ה) סמכוני באששית. מרוב הגעגועין שבאו לה אמרו לבני ביתה הקריתו אלי בלוגי היין להשיב נפשי, ותציעו מטחי כתפוחים המעלים ריח טוב להכריא אוחי, כי חולה אני על כי כלתה נפשי לאהבת החשוק ההוא. והנמשל הוא שחאמר ננסת ישראל לתכמים ולזקנים אמצו ברכי הכרשלות ותזקו ידי הרפות לנחם אותי בהחזרת

אבן עזרא

(ד) ודגלו. מן דגל מחנה יהודה: (ה) באששית. כלי זכוכית מליאות יין:

ספורנו

ודגלו. להלחם: עלי אהבה. להלחם בעדוני באהבה, כאמרו כי לא בחרם רשע ארץ וכו' כי ימנך. חרוצך ואור פניך

ראשון לציון

לשלול כל האהבות שבעולם בין כעורם כי כלם דמינות, בין בערך שיעיר האהבה, כי לפעמים יאהוב האדם ג' וד' דברים, ומהראוי כי שיעור האהבה מתחלק חלק לכל א' מהנאהבים, ואין כל שיעור האהבה מתקבץ באחד, לזה אמר ודגלו עלי אהבה, בין בערך הנאהב בין בערך כללות שיעור אשר יוצג, כי האהבה אהבה שלימה, וכל אחד לא יאהב עוד דבר זולת אותו שעשוע החביב עליו והמשמח במשמע און:

(ה) סמכוני באששית וגו'. נראה לומר אם ירצה ה' ברוך הוא, דע כי אז כאשר יעבור השעשוע ונשארים הנשמות מאותו רוב השעשוע מתעלפים, כאמור בדברי הוזהר, או אם ימנעו מהשעשוע לחלוטין יש להם צער גדול כשעת יציאת נשמה, לזה צועקים שישארו להשעשוע באופן שיהיו יכולין להביט אל האלקים, כמצאיות החולה שלא יוכל

מדרשי חז"ל

ואינו נוק, ולא עור אלא שאמר הקב"ה וגדלו עלי אהבה. רבנן אמרי, התנוק הזה מדלג על האזכרה כמה פעמים ואינו נוק, ולא עור אלא שאמר הקב"ה דלוגו עלי אהבה. (שם).

(ה) סמכוני באששית. בשתי אשות, באש של מעלה ובאש של מטה, ד"א באששית כחורה שבכבד ובחורה שבעל פה. ד"א באשות הרבה, באש של אברהם ובאש של מוריה ושל סנה ושל אליהו ושל חנניה מישאל ועזריה. באששית אלו ההלכות המאוששיות, רפדוני בתפוחים אלו ההגדות שריחן וטעמן כתפוחים, כי חולת אהבה אני, א"ר יצחק, לשעבר שהיתה הפרוטה מצויה היתה נפשו של אדם מתאוה לשמוע דבר הלכה, ועכשיו שאין הפרוטה מצויה נפשו של אדם מתאוה לשמוע דבר אגדה. (מס' סופרים פט"ז).

קְלִיָּה דִּי מִתְמַלֵּל מִנּוּ רְפָדוּנִי בְּתַפּוּחִים פִּי־חֹלֶת אַהֲבָה אֲנִי: שְׁלֵהוּבִית אֲשָׁתָא זְעִית וְרַתְעִית בְּתַרְאֵי מִן רְתִיקָא, בְּכֹן קְרִיבִית

לְלוֹת מִשָּׁה וְאֶהְרֹן וְאֶמְרִית לְהוֹן, קְבִילוּ אִתּוֹן קַל פְּתַנְמִי דִּין מִנּוּ אֲשָׁתָא, וְאֶעֱלוּ יְחִי לְבִי מִדְרָשָׁא, וְסַעֲדוּ יְחִי בְּפַתְנִי אֲזִרְיִיתָא וְעֲלִיהוֹן אֲתַבְּסֵם עֲלֵמָא, וְהִבוּ רִדְדִין עַל צְוֹאֲרֵי, מִפְּשֵׁר מְלֵיא קַדְיִשִׁין דְּמַתִּיקִין עַל מוֹרֵינִי כְּתַפּוּחֵי גִנְתָּא דְעֵדֶן, וְאִיעִי עֲסִיקָא בְּהוֹן, מְאִים אִיתְסָא בְּהוֹן, אָרוּם מְרַעַת חִיבְתָּא אֲנָא: וְכֹר הוּוּ עֲמָא בֵּית יִשְׂרָאֵל אֲזִלִּין בְּמַדְבְּרָא, הוּוּ

רש"י

רפדוני. רפדו רפדתי קצונו בתפוחים לרתי עובד מדרך המולס, כי חולה אני לאהבתי, כי נמאתי לו פה בגלומי, רפידה לשון מלע היא, כמו ירפד מרוץ

מצודת ציון

רפדוני. ענין הצעת המטה. כמו רפדתי יצועי (לוי ח י: ט) ו תחבקני. ענין סבוב הורוע בגוף:

ספורנו

כי רציתם (תהלים מו ח): הן בתפוחים. כהיותי עוסקת בחורה וטעמה וריחה: שחולת אהבה אני. כי אמנם כל העונשין הם כשכיל אהבתי את האל יתברך. ובכן תהיה ון שמאלו תחת לראשי. שמאלו של דודי הנזכר תהיה תחת לראשי להקמיני: וימינו. ימין צדקו להושיע: תחבקני. לחשועת עולמים:

מצודת דוד

השכינה למקומה, כי כלתה נפשי לה: (ו) שמאלו תחת לראשי. כי מתאוה אני להיות דבוקה בו כמאז,

אבן עזרא

רפדוני. בלשון ישמעאל כמו חזקוני. ויש אמרים שימו היציע חפוחים מן רפידתו זהב, ירפד חרוץ עלי טיט (איוב מא ככ) שענינו ענין הצעה, והוא רחוק בעיני: הפעם השנית. הנך. אמר הוא הנך יפה, אמרה היא הנך יפה דודי, ויש לי במדינה ערש רעננה ובית נכבד, זה ענין קורות בתינו ארוים: אני. לכן אני עתה בחרוץ כמו חבצלת השרון ואין מריח: כשושנה. אמר הוא:

הפעם השלישית. אשכול הכופר. משל על השכינה. ענתה שכינה אחר שכל זה חשבת יפה את. ענתה ננסת ישראל עוד אעשה ערש והוא הבית כשחכניסני לארץ ישראל, לכן אני עתה כמו חבצלת שהיא כשרון, שהיא מקום מישור כל אדם ישיגנה וכשושנה בעמק רגל חרמסנה ואני מתפחדה. אמרה שכינה אני אשמור אותך שלא יגע בך רע כשושנה בין החוחים. ענתה ננסת ישראל אם תשמרני לעולם אשב בצילך: וענין פרוי. שאשמע כל מצותיו: בית דוין. הוא בית ה' מקום נטוץ היין, וענין אששית ותפוחים הם המשוררים, הלא תראה ימשל דברי הנבואה ליין וחלב, וכן חכמות נשים בנתה ביתה מסכה יינה, ועוד תפוחי יינה: (ו) הפעם הראשונה. שמאלו תחת לראשי. עולת הערב והבקר:

ראשון לציון

שאמרה רפדוני בתפוחים, כי התפוח יש בו ריח ואוכל, ואינה רוצה אלא ב' כחינות, והטעם כי חולת אהבה אני ואיני יכולה לסבול אלא שיעור המחיה והרית, כי חלק הסוד קשה עליה להיותה חולה, וגם השמחה אין לה כח הסבל אלא לשיעור זה. וחזר לומר אופן השעשוע ורוב האהבה שהיה לה עד שהיתה חולה ממנו:

(ו) שמאלו תחת לראשי וגו'. הכונה היא שאותה

מדרשי חז"ל

שאני אהבת אותך הם. ד"א אמרה ננסת ישראל, אף על פי שאני חולה אהובה אני לו. (שם). (ו) שמאלו וגו'. שמאלו תחת לראשי אלו לחות הראשונים, וימינו תחבקני אלו הלוחות השנים. ד"א שמאלו תחת

אחד דיני ממונות פרק רביעי סנהדרין

מסורת הש"ס

חד אמר דבעינן דריסא ומקירה דכתיב ודרכת ומקרת וכתיב משפט אחד יהיה לכם ועוד אמר דלא בעינן דכתיב לוק לוק הכהן משפט דלוק לרין לתקור כל קן : הא יעיל קשו קראי אבידי : אם אתה רואה הוין זילא לאמינן חקרוה כלומר אם גיחה לך שיש ברין זה איזה תורה אור

כיצד שוחטין לזכות אומרים איסור בזה הרג את הנפש ר"ל דהיינוס יתחילו לומר להעדים אי איסור להאמין לכם שזה הרג את הנפש יע"ז מקשה ר' יוסי אין כיני ר"ל אי הכא אמר אחד מן העדים יש לי ללמד עליו זכות ובה חכירו וסייעו ק"ל דמקבלין אמונו ואי ס"ל דכתיב דין יאמרו להעדים דאי איסור להאמין

הוא אחד אמר ודרשה וחקרת ושאלת היטב וחד אמר כיצד צדק חרדוף *הוא כיצד אם את רואה הרין שיוצא לאמיתו חקרוה * ואם לאו צדקוהו רב הונא כד היה חמי שהדין מכונה היה חקר וכד היה חמי * הבין והכין היה מכון * כיצד פותחין לזכות אומרים איפשר שזה הרג את הנפש * איך יוסי אין כיני אמר אחד מן העדים יש לו ללמד זכות ובה חכירו וסייעו ויש כאן סיוע * אם אומר את כאן לא נמצאת חב לדייני * ויש עדים לשקרן איך יוחנן כל שאינו יודע לדון את השרץ למדור ולמטאוא מאה פעמים אין יכול לפתוח בזכות * כיצד דנין השרץ איך ינאי ימה אם *הנחש ששמית מהור עכבר שאין שמית אינו דין להיות מהור * או חילוף עכבר שאין שמית מטא נחש שממית אינו דין להיות שביא * התיב ר' פנחס דרי ועקרב ממית ודריה הוא מהור * אשכח הני אמר הוא נחש הוא עקרב * אמר רבי תלמיד וותיק היה [לר"ם] והיה טהור את השרץ ומטאוא מאה פעמים * אמרין ההוא תלמידא לא היה ידע טוריה * אמר ר' יעקב בר דסאי רהוא תלמידא קמוע סמורא דסיני היה :

הלכה ב מותני דיני ממונות משין על פי אחד בין לזכות בין לחובה ודיני נפשות משין על פי אחד לזכות ולעל פי שנים לחובה : אמר ינאי אילו ניתנה ההורה לחובה לא היחה לרגל עמידה : מה מחללין כד"ל מן הגז * ולפי דברי רבותינו כן שחרין המקרה ל"ה אחרי רבים נצטוו להיטיב מיהא כמילי דין אחד שרבו מחייבין על המוקין * ולא תעשה על רב לנשות מכתב הם אחרי רבים לנשות יש רבים שאלה נוסה אחריהם ואומרו בזמן שהם שנים המכריזין יותר מן המוקין * ומתאבט שאלה ר"ה אחרי רבים לנשות שומעו אלו חליל יהא שומעין לנשות רב"י מילין דהיך הוה חוקר הוה ל"ה אמירות וחיאת כירושלמי כ' פעמים למחשבות דהפסוק נחלק לגנים לזון חוקר פי' דהפסוק נחלק לנשיקו פסקי כמל' השנית פ"ד ה"ג ונחמ' ענינים פ"ד ה"ג ע"ש * וה"ל כמילין דין ח"ד יחלו ענינה המורה החובה פי' אלו כמו חלילי * איך דנרמין שומעין אלוהי והכל אחד יתנה המורה החובה לתוך הפסוק לנשיקו פסקי ולמנה המורים לניכור כפ"ט לא היחה לרגל עמידה דלא ה"ל דרינו האין לפסוק הלכה למשה בכל מקום שיש ענין לכאן חליל החורה ניתנה מחובה * ולפ"ו נלה לן הכתוב הוה עמדך הדין לעשות לפס' כל הלה למשה : מה

מלמד חובה והשאה פריד אליבא דר' יוסי בר' יהודה דס"ל דאם הכד מלמד זכות שומטין לו : ובה חכירו וסייעו * נ"כ ללמד עליו נוסה : ויש כאן סיוע * כלומר דמלל כאן לסיוע לזכות לה שריי שני עדים מלמדין עליו זכות ואם אחת אומר בן שהדיינים אומרים להעדים אין לנו מאמינים לכם שזה הרג את הנפש : לא נמלאת חז לדיינים * כלומר דהשאה חוב קלקול הדין עליהם שאיפשר נומחה שחמרו בן כהמלס להעדי * ובי היך איפשר זה להאמין מה שלחם מעדיס על זה חזרו צדק העדים ועושין כל טעלותיהם שבעולם להסך בזכותו והע"פ ששקר הוא ול"כ הובו מוטל על הדיינים שהן גרמו לכך : ויש עדים לשקרן * בהמיה וכלומר לזו און אלו חוששין דאם שקר הוא בואמו טענה שמהפך בזכותו חלל רוח ודאי רוצה את הנפש וזו לכה למיתא שביבא אח"כ יעידו על שקר או עיניהם להם איזה סיוע בדבריהם ואם יהיה ח"כ האמה הוא כן טוב אין כאן חוב על הדיינים : לדון את השרץ * מתוך פילפולו ולעברו ולחזור ולעמלו להכרות פנים לכאן ולכאן עד ק' פעמים : אין יכול לפתוח בזכות * ואין נושדיבין אותו בצמדיהו שאין זו כה לפתוח בזכות : אם הם הנחש שממית * אדם ובהמה ומרבה טומא' בעולם * הבור הוא כשמת שאינו בכלל שמנה שרעים : עכבר * שהוא מבזונה שרעים המטמאין במיהם : או חילוף * דעילף מק"ו שהוא הנחש טמא : הבור ר' פינחס * דהאי ק"ו פריכה הוא דלויכא למימר עקרב יוכיח שממיה וטהור הוא : אשכח הני אמר * מליטו נחמא א' שאומר הוא נחש הוא עקרב וכלומר דלון כאן יוכיח דעקרב נוסה נלמד ק"ו מעכבר כמו דעילף ללמוד נחמא : לא הוה ידע מורייה * לא ידע כלום להורות בהלכה ופילפול של הכל היה לו : קמוע מסורא דסיני הוה * כל"ה שלא קבל לחלקו בחורה כלום מחר סימי דכל השמעה היו ט"ס וקבל כל א' חלקו בחורה כדכתיב אשר יכנו פי' ואשר אינו פי' : והוא

הוא אחד אמר ודרשה וחקרת ושאלת היטב וחד אמר כיצד צדק חרדוף *הוא כיצד אם את רואה הרין שיוצא לאמיתו חקרוה * ואם לאו צדקוהו רב הונא כד היה חמי שהדין מכונה היה חקר וכד היה חמי * הבין והכין היה מכון * כיצד פותחין לזכות אומרים איפשר שזה הרג את הנפש * איך יוסי אין כיני אמר אחד מן העדים יש לו ללמד זכות ובה חכירו וסייעו ויש כאן סיוע * אם אומר את כאן לא נמצאת חב לדייני * ויש עדים לשקרן איך יוחנן כל שאינו יודע לדון את השרץ למדור ולמטאוא מאה פעמים אין יכול לפתוח בזכות * כיצד דנין השרץ איך ינאי ימה אם *הנחש ששמית מהור עכבר שאין שמית אינו דין להיות מהור * או חילוף עכבר שאין שמית מטא נחש שממית אינו דין להיות שביא * התיב ר' פנחס דרי ועקרב ממית ודריה הוא מהור * אשכח הני אמר הוא נחש הוא עקרב * אמר רבי תלמיד וותיק היה [לר"ם] והיה טהור את השרץ ומטאוא מאה פעמים * אמרין ההוא תלמידא לא היה ידע טוריה * אמר ר' יעקב בר דסאי רהוא תלמידא קמוע סמורא דסיני היה :

הלכה ב מותני דיני ממונות משין על פי אחד בין לזכות בין לחובה ודיני נפשות משין על פי אחד לזכות ולעל פי שנים לחובה : אמר ינאי אילו ניתנה ההורה לחובה לא היחה לרגל עמידה : מה מחללין כד"ל מן הגז * ולפי דברי רבותינו כן שחרין המקרה ל"ה אחרי רבים נצטוו להיטיב מיהא כמילי דין אחד שרבו מחייבין על המוקין * ולא תעשה על רב לנשות מכתב הם אחרי רבים לנשות יש רבים שאלה נוסה אחריהם ואומרו בזמן שהם שנים המכריזין יותר מן המוקין * ומתאבט שאלה ר"ה אחרי רבים לנשות שומעו אלו חליל יהא שומעין לנשות רב"י מילין דהיך הוה חוקר הוה ל"ה אמירות וחיאת כירושלמי כ' פעמים למחשבות דהפסוק נחלק לגנים לזון חוקר פי' דהפסוק נחלק לנשיקו פסקי כמל' השנית פ"ד ה"ג ונחמ' ענינים פ"ד ה"ג ע"ש * וה"ל כמילין דין ח"ד יחלו ענינה המורה החובה פי' אלו כמו חלילי * איך דנרמין שומעין אלוהי והכל אחד יתנה המורה החובה לתוך הפסוק לנשיקו פסקי ולמנה המורים לניכור כפ"ט לא היחה לרגל עמידה דלא ה"ל דרינו האין לפסוק הלכה למשה בכל מקום שיש ענין לכאן חליל החורה ניתנה מחובה * ולפ"ו נלה לן הכתוב הוה עמדך הדין לעשות לפס' כל הלה למשה : מה

כד סוס חמי סדון משה * שיי במקר לה * הלכה מ' ט"ס ככס הי"ח י"ל : א"י פני וכו' * סלח מתוך זה הלוי שרובו דשוחטין נזות והוא חיי זה לא אמרין לו פי' ימי דקדאמינן שפעתא דלא דיקן לו כירט וצדק דליס הוא דחמיינן אם לא קעיל לא תתיל :

אמר רבי תלמי ומוק סוס לריס ל"ל * כלומר כמילי שישין פיק דף י"ג ט"כ * והוא נתיס תלמיד וותיק היה כיכס והוה חסדי חל הכבן כפ"ל ומתוס טרייה חזר כעיל אי לדון ופערטו ומו נחמ' כדכ"ל * וכן כמחמין ק"ו דף י"ג פ"ג ופי' ט"כ ופי' ט"כ דעם לו בחימות של סגל מחזר כהמיה שאלו ל"ל לעשין שומח מח קלמור * דין ס"ל סלחין שאין שגון שמתא כמל' כמל' דכתיב כ"כ

[ירושלמי סנהדרין]

מסורת הש"ס
מערכי ספרות
פני משה
דרכי
סנהדרין
פרק רביעי
אחד דיני ממונות

מערכי ספרות
פני משה
דרכי
סנהדרין
פרק רביעי
אחד דיני ממונות

מערכי ספרות
פני משה
דרכי
סנהדרין
פרק רביעי
אחד דיני ממונות

42 ר' ריב"ז אהר דיני ממונות פרק רביעי סנהדרין פני משה מסכת

מ"ט ועבר ה' אל משה במ"ט פנים כ"ל וכן היה במדרש תהלים ע"ב עיי"ש כעשה קרוב לוק אחר לפניו הדייני האין היה ההלכה והאין נספח הלכה ח"ל אחרי רבים להטות רבו החוטין וכו' כו' כדי שיהיה המורה נדרשת במ"ט פנים כו' ר"ל אם היה כחוב הלכה נעדרת לא היה החורה נדרשת מ"ט פנים לכאן ולכאן על עמל ועל עמור ע"כ לא נכתב הדין משורש אלא מהרו רבים להטות. ובמדרש תהלים ע"ב נרשין אחר ר' יואל לא יתנה החורה חתיכה אלא כל דבר ודבר מ"ט פנים אחר למטה ה' אחר מ"ט פנים אחר כו' עיי"ש ופ"י ב"מ ו"ל דמפרש אם היה החורה חתיכה ע"מ סיה' פסקו ונמנרר בעממו כשפול איהו ספק כהלכה לא ה' קיום והאמרה כשם הלכה שכל דבר יש נדון ופנים לכאן ולכאן שחורה נדרשת במ"ט פנים ולכן נמנרר הדין להבטחת דעת הרוב ע"ש:

מ"ט פנים וידבר ה' אל משה אמר לפניו רבונו של עולם הדייני הואך היא ההלכה אמר לו אהר"כ רבים להטות רבו המוכין וכו' רבו המחייבין חייבו כדי שתהא הורה נדרשת מ"ט פנים ממה ומ"ט פנים שורה מיניין ודגלו. וכן הוא אומר אמרו חכמים ה' אמרות מדורות כסף צרוף בעליל לארץ מוקק שבעתים ואומר מ"ט פנים אהבך:

הלכה ג מתני' דיני ממונות מחזירין בין לכות בין לחובה ודיני נפשות מחזירין לכות ואין מחזירין לחובה: גמ' הרי שיצא סב"ד זכאי ומצאו לו חובה שומע אני שיחזירוהו ת"ל צדיק אל הרוב. הרי שיצא מביית דין חייב ומצאו לו זכות שומע אני שלא יחזירוהו ת"ל ונקי אל הרוב. יכול אם צדק בדיוק יצדק בדיוק ת"ל כי לא אצדיק רשע. א"ר יצחק אבד לי ר' יוסי לא שנייא אלא אפילו נדרכה בעשות מחזירין אותו. ר' אמי בעא קוטי ר' יוחנן אפי' ניאק ונואפת

א"ר יצחק אמר לי ר' יוסי ל"ט אלא אפילו נדרכה בעשות מחזירין אותו. האר"כ ע"ל מני' כאלו דל"ל אין מחזירין אותו. ובאמת אין צדק להביא אלא כמו שפרש בס"פ ו"ל כמו שפירש בכלל דף ל"ג ע"כ ושון אפילו קאי אחרית נדרכה ושסע:

הלכה ד מתני' דיני ממונות הבל מלמדין וכות וחובה ודיני נפשות הבל מלמדין וכות ואין הבל מלמדין חובה דיני ממונות המלמד וכות מלמד חובה והמלמד חובה מלמד וכות ודיני נפשות המלמד חובה ומלמד וכות אבל המלמד וכות אינו יכול לחזור וללמד חובה: גמ' רבי אבהו ובלבד שלא יהו מחוסרין לומר איש פלוני אתה זכאי ואתה חייב אבל אם היו מחוסרין במשא וסתן לא כדא. ר' יוסי בן חנינה אמר אפילו מחוסרין במשא ומתן:

רבי אומר ובלבד שלא יהו מחוסרין לומר איש פלוני אתה זכאי וכו' אלא אם היה מחוסרין בענין ומתן לא כדא ריב"ז אמר אפילו מחוסרין במשא ומתן. הפ"י ו"ל דוחק דוחק א"ש כהא דריב"ז חתיכה חתיכה כדי להשמירו כמו בכלל א"ר אבהו ריב"ז. ובאמת דוחק דוחק לפרש כן ומחוסרין דכמה הלוק בכלל ע"ס הירושלמי כה כדלכתן כן במה מקומות:

הלכה ה מתני' דיני ממונות דנין ביום ונוטרין בלילה ודיני נפשות דנין ביום ונוטרין בלילה: גמ' בנלן. וישפוטו ביום ביום ונוטרין בלילה. אמר רב שמואל בר רב יצחק כיני מרקטן. נקלף וניטל העלוי והחיבור שלך דמאי שאל דנס בטלף וטלפת מליטו כן. דאם עשו כבא על הערוה מנא טעו המפרש בחורה הוא ומחזירין אותו לחובה ואם עשו בהערה ובשלא כדרכה אין מחזירין אותו ויש לך ללמוד דבר מדבר. מרקטן לשון סלוי ונעלות בלות ומסלחות חרובו בלן ומרקטין:

מנ"ל ה"ק ושפטו את העם ככ"ט ואחקרי לעבר. כן נראה לעשר דמינת וית קרי מחלקה ל"י חתיכה נכסום והיא חתיכה אחת ואחקרי ר"ל דהיא כרייתא טענית כן מנ"ל ה"ק ושפטו את העם ככ"ט ואחקרי לעבר ע"כ לשון הכרייתא. ה"ק חסום דליתא כ' פסוקים בחורה וכשני את העם אחד כמה שאמר יהרו. ובפרשטא האי אל ויבהר מה כתיב עוד הפסוק ושפטו את העם ככ"ט ופרש רש"י ו"ל כפי החיט דהפסוק

את העם בכל עת. זאית קרי לשעבר. אמר רב שמואל בר רב יצחק כיני מרקטן. נקלף וניטל העלוי והחיבור שלך דמאי שאל דנס בטלף וטלפת מליטו כן. דאם עשו כבא על הערוה מנא טעו המפרש בחורה הוא ומחזירין אותו לחובה ואם עשו בהערה ובשלא כדרכה אין מחזירין אותו ויש לך ללמוד דבר מדבר. מרקטן לשון סלוי ונעלות בלות ומסלחות חרובו בלן ומרקטין:

הלכה ו מתני' הכל מלמדין ואפילו התלמידים הוכיזין לפני הדיינין ולא נחמו ב"ד על כך: המלמד חובה. דין שהחזיל חתלה להביא רחיות לחובה יכול לחזור בו וללמד לכות: גמ' ובלבד שלא יהו מחוסרין לומר וכו'. כלומר דמהני איירי שאין מחוסרין כ"א לומר איש פלוני אתה זכאי או לומר אתה חייב ובהא אמרו דהמלמד חובה הוא דיכול לחזור וללמד וכות אבל המלמד וכות אין יכול לחזור וללמד חובה דהואיל ושפט נמר דין הוא וכבר זכרה אינו יכול לחזור בו: אבל אם היו מחוסרין במשא ומתן. שפדין במשא ומתן של דין הם ואינם מוסוים בדעתם זה אומר כה זה אומר כה ומחוסרין הם בדעות הדעות: לא כדא. איירי המתני' דהואיל ושפדין שפט משא ומתן הוא ולא נמר בדעות לכות יכול לחזור בו ללמד חובה: אפילו מחוסרין במשא ומתן. איירי המתני' ולכמה דרישא המלמד חובה מלמד וכות אפי' מחוסרין במשא ומתן הוא דכזה לעולם חזר ועלה קאמר אבל המלמד וכות אין יכול לחזור וללמד חובה היינו בשעת משא ומתן כדי שיהא מחזר אחרי רחיות לדבריו ושמה ימלא חיוק לכות אבל יכול נמר דין שכבר נקט ולא מלא נודע לו עכשו שפטה יכול לחזור בו וללמד חובה:

הלכה ז מתני' דנין ביום ונוטרין בלילה: דכתיב ושפטו את העם בכל עת וכו' ומהני ביום הגמלו את בנין האי כינר יום להחילת הקין ולילה לגמר דין. דיני נפשות דנין ביום ונוטרין ביום. דכתיב והקצו איוסם לה' נגד השמש. גמ' מנלן. דגמר דין בלילה דכתיב ושפטו את העם בכל עת: ואיש קרי לשעבר. וכו' הואך ללמוד מן המקרא הזה על גמר דין דנימא ולא כתבה החורה האי קרא אלא מה שכבר עבר שהרי חתל דין עיקר המשפט הוא ואמאי נקי. ושפטו אגמר דין הוא דכתיב: כיני

מראה הפנים

יומי טובא לרבנן - לגומרה של תור

סידום השי"ס במסגרת הדף היומי במחזור הי"א - אדר א' תשס"ז

מלל ומי פלל שבזמננו יזכו כל כך הרבה בעלי בתים לסיים את כל השי"ס כמה פעמים בימי חייהם.

כאן המקום להזכיר את הנשים הצדקניות, שתומכות ובעליהם לעזוב את הבית כדי ללכת לשיעור היומי לעסוק בתורה. אשרי חלקן כפי שמצינו בגמרא (ברכות יז): "נשים במאי זכיין, באקרוי בנייהו לבי כנישתא ובאתווי גברייהו בי רבנן, ונטרין לגברייהו עד דאתו מבי רבנן". וכבר אמר על כך רבי עקיבא לכיד אלף תלמידיו (כתובות סג). על תורתם: "שלי ושלכם שלה היא". ומצינו במדרש כי בזכות נשים צדקניות נאלו ישראל ממצרים, ובזכות נשים צדקניות נאלו לעתיד לבוא. ואין ספק שבזכות זה יזכו יחד עם בעליהם לרוות נחת מכל יוצאי תלציהם מתוך בריאות הגוף והנפש ואריכות ימים ושנים טובות.

אמר להם, רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם. אמרו לו, אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות, לא פקח אתה אלא טיפש אתה, ומה במקום חיותנו אנו מתייראין במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה. אף אנחנו, עכשיו שאנו יושבים ועוסקים בתורה, שכתוב בה כי הוא חייך ואורך ימין כך, אם אנו הולכים ומבטלים ממנה על אחת כמה וכמה.

הנמשל הוא, על פי מה שאמרו חז"ל (קידושין ל): "יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש המיתה, שנאמר צופה רשע לצדיק ומבקש המיתו". ואמרו עוד (שם): "הקב"ה אמר להם לישראל, בני בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין, ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו". נמצא כי אם פורש איש ישראל מן התורה הרי זה מקום מיתתו, כי אז יקום עליו היצר הרע וימיתו מיתה רוחנית. וזהו ענין השועל שהוא היצר הרע המפתה את ישראל לצאת מן המים, לעזוב את התורה ולעסוק בעניני עולם הזה.

"ציון במשפט תפדה ושיבה בצדקה"

והנה הגאולה העתידה תלויה בזכות העסק בתורה שבעל פה, כמבואר במדרש (ויק"ר ג): "אין כל הגליות הללו מתכנסות אלא בזכות משניות, מאי טעמא (הושע ח י) גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם". ופירש

[ויש לומר כי זהו שברך יעקב עמד התורה את מנשה ואפרים (בראשית מח טו): "וידגו לרוב בקרב הארץ". ופירש רש"י: "וידגו, כדגים הללו שפרים ורבים ואין עין הרע שולט בהם". רמז לנו יעקב אבינו בכך, שראוי לכל אחד מישראל להיות דבוק בתורה שנמשלה למים, עד שירגיש שאין לו שום חיות אם הוא פורש מן התורה, "כדגים הללו שפרים ורבים" בתוך המים, "ואין עין הרע שולט בהם" - עין הרע של השועל שמבקש מחס לצאת מן המים כדי לחיות אתו בשלום, אינו שולט בהם כי הם יודעים שברגע שהם מורשים מן המים הם מתים].

לפי זה ואמר החתם סופר, כי כשראה רבי עקיבא "שועל שיצא מבית קדשי הקדשים", הכיר בו שהוא אותו שועל במשל של רבי עקיבא, שרצה להוציא את הדגים מן המים - להפריש את ישראל מן התורה. אך לפי זה צריך ביאור, מדוע אם כן צחק רבי עקיבא.

רבי עקיבא ראה שבאחרית הימים: "שועל יצא מבית קדשי הקדשים"

ונראה לפרש ענין זה על פי דרכו של "החתם סופר", כי רבי עקיבא השיג ברות קדשו ששורש החורבן והגלות הוא, כאשר השועל נכנס לקדשי הקדשים, שהם בתי כנסיות ובתי מדרשות - שיושבים שם ועוסקים בתורה ובתפלה, והוא מצליח להוציא משם את הדגים שלא יעסקו בתורה, כמו שהביא ה"אור החיים" הקדוש (ריש פ"י תצוה) בשם הזוהר חדש שהגאולה העתידה תלויה בעסק התורה.

לכן כאשר ראה רבי עקיבא: "שועל שיצא מבית קדשי הקדשים", ראה בכך סימן שבאחרית הימים עקבתא דמשיחא: יורקו את השועל מבתי כנסיות ובתי מדרשות שלא תהיה לו שם דריסת הרגל, יהיה מצחק כי ראה בכך סימן לפעמי הגאולה.

מורי ורבותי, אם היינו זוכים, אם היו לנו עינים מאירות, כי אז היינו רואים איך שכל התנאים והאמוראים יושבים כאן אתנו, ורבי עקיבא בראשם "יושב ומצחק", כי הוא ראה "שועל יוצא מבית קדשי הקדשים", באמרי-קה הגדולה, שהיא מלא נסיונות קשים, יושבים להם רבי רבבות של בעלי בתים, רופאים, עורכי דין, אנשי עסקים, פועלים, שעסוקים כל היום בפרנסתם, ומדי יום ביומו הם עוזבים הכל במסירות נפש כדי ללמוד את הדף גמרא, לא מתפעלים מהשועל אלא זורקים אותו "מבית קדשי הקדשים". מי

רשת מוסדות התשובה
"תורה ואמונה"
 שע"י חסידי בעלזא

רחוב פסח חגיז 11-9 סלפון: 02-5379891 ת.ד. 411269 ירושלים

ברכת מזל טו

נשגר בזה את ברכותינו ואיחולינו הלבבים למען כבוד הא ויקירא הרבני הנעלה והנכבד, פאר המעלות, צנא מלא ספ ורב פעלים לתורה ולחסד, ידיו רב לו בביסוס והחזקת מוכ העומד לימנינו בכל עת ועונה במסירות נפש ממש, שמו הכ הרה"ח ר' **משה זאב איזנבך**

לרגל שמחת היכנס בנו הבחור החשוו.
כמר יעקב יצחק ני"ו
לעול התורה והמצוות

ממעון הברכות יתברך בשפע ברכות ושובע שמחות, יזכה עו לעשות חי ולהוסיף במפעליו הכבירים להגדיל תורה ולהאדני נחת והרחבה, בני בריכי, חיי אריכי, ומזוני רוויחי, וסיעתא אשר יפנה במילוי משאלות לבו לטובה.

המברכים מקרב לב ומשתתפים בשמחתכם
הנהלת המוסדות

י"ח חק 1919
 סלמה 98

אפרן יוצא ק"ב
 פרוק אלמוס